

Фото Михайла Лініка

Як уже повідомляла наша газета, Головна Рада та Центральне правління ВУТ "Просвіта" імені Тараса Шевченка в день свого 155-річчя назвали лавреатів Всеукраїнської просвітянської премії імені Бориса Грінченка.

26 грудня "Просвіта" спільно з Інститутом літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної академії наук України та Інститутом української мови Національної академії наук України провели урочисту академію з вшанування пам'яті видатного українського педагога, письменника, лексикографа, літературознавця, етнографа, історика, публіциста, громадсько-культурного діяча, одного з організаторів і очільників Київської "Просвіти" – Бориса Грінченка з нагоди 160-річчя від дня народження.

У рамках заходу відбулося вручення премії імені Бориса Грінченка.

Звертаючись до присутніх із віталь-

Вітаємо лавреатів премії імені Бориса Грінченка!

ним словом, голова ВУТ "Просвіта" Павло Мовчан сказав, що Всеукраїнське товариство "Просвіта" імені Тараса Шевченка з 2003 року щороку відзначає премією імені Бориса Грінченка учених, просвітян, громадських і політичних діячів, які зробили значний внесок у розбудову незалежної України, утвердження державної української мови, розвиток національної культури, відродження історичної пам'яті, формування національної свідомості та піднесення духовності й добробуту українського народу, просвітницьку і подвижницьку діяль-

ність в ім'я України.

Дипломами та медалями лавреатів відзначені професори Василь Яременко, Ірина Фаріон, Павло Грищенко, Микола Тимошик, письменник Олекса Синиченко.

Це відомі в Україні та за її межами просвітяни, чия невтомна й послідовна праця примножила і зміцнила державні позиції української мови, грінченкознавства, мовного законодавства, словникарства.

Щиро вітаємо лавреатів, складаємо їм шану, бажаємо сили й натхнення для подальшої творчої праці.

Фото Ігоря Зоця

ІГОР ЗОЦ

10

ЮРІЙ ПЛАКСЮК

12–13

ТАРАС ГОЛОВКО

14–15

ПЕРЕДПЛАТА—2024

Тижневик "Слово Просвіти" (індекс 30617) можна передплатити у відділеннях "Укрпошти" за допомогою "Каталогу видань України" на 2024 рік (стор. 24).

Вартість зросла вдвічі через незалежні від редакції причини і є такою:

1 міс. — 60 грн.

3 міс. — 180 грн.

6 міс. — 360 грн.

Будьмо, друзі, разом!

Наступний випуск "Слова Просвіти" вийде 11 січня 2024 р.

Євген БУКЕТ

Ниють, але несуть:
на рф почали вилучати
закордонні паспорти

У час, коли в Італії та Німеччині представники діаспори поневолених народів росії та європейські парламентарі на 9-му форумі вільних держав постросії розмірковували над тим, що робити в найближчому майбутньому з уламками поки що найбільшої недоімперії світу, дмитрій медведев оголосив про чергове внесення правок до конституції рф. Це досить очікувано, зважаючи на те, що росія з кожним днем дедалі більше перетворюється на концтабір. І будь-які “демократичні” лазівки в статуті концтабору абсолютно неприпустимі. Ця заява збіглася в часі з початком вилучення закордонних паспортів у всіляких “неблагонадійних”, які не змогли чи ще не встигли втекти з рашки за кордон. А втікати дедалі складніше, бо за кордоном росіян давно не раді бачити. Приміром, Латвія позбавила права на тимчасове проживання 3500 росіян, які провалили іспит з латиської мови.

Згідно з ухваленим ще в травні законом, усі військовозобов’язані, частина держслужбовців, “іноагенти” тощо зобов’язані самі, “в зубах” принести свій закордонний паспорт до силовиків. І перші вже понесли. Ниють, але несуть. Просто як у відомій літературній цитаті: “Люблять російські люди бунтувати! Стануть навколійки перед панським домом і стоять негідники! І знають, що бунтують, і все одно стоять!” Давно варто було зрозуміти, що коли хтось у росії називає себе “опозицією”, то певним чином навіть підіграє путіну, демонізуючи його та розповідаючи, що він є зло, яке неможливо подолати. Або навіть прямо працює на російську владу.

Наприклад, нещодавно з російської в’язниці у Володимирській області “зник” головний опозиціонер Олексій Навальний. Поки російська опозиція чи ті, хто себе так називає, активно його “розшуковують”, фсб сумлінно бере на олівець усіх, хто “співчуває”, щоб потім було кого захищати. А вже після “перемоги” путіна на “виборах” у березні очікується потужна зачистка країни від “сволоти”, що заважає будувати прекрасний “руський мір”. Подібна зачистка насправді відбувається після кожних “виборів” путіна, і росіяни до цього вже звикли. Тож дивуватися немає чому.

Як у “старі добрі”
радянські часи: в чергу
за яйцями – з ночі!

Цікавий приклад. Зараз, щоб придбати на росії яйця, в багатьох містах черги потрібно займати з ночі. Як у “старі добрі” радянські часи. Про їхню вартість говорити навіть не буду. Яєчний дефіцит – прямий результат роботи Збройних Сил України, адже головним виробником яєць на болотах є окупована в 1919 році українська Білгородщина, яка цього року стала одним із епіцентрів діяльності Легіону “Свобода росії”. Шкода

раша фактап: яйця, паспорти, утопії – дайджест російської реальності

Поки кремлівський фюрер, чи то оригінал, чи двійник, вирішив переобрати сам себе навесні наступного року і активно піариться, розповідаючи де тільки може, що “сво ідьот по плану”, пропонуємо читачам “Слова Просвіти” огляд новин “з-за поребріка”, аби відчутти новорічний колорит болотної реальності.

тільки, що Легіон не обрав десь у Шебекіному тимчасовий уряд рф, що проголосив би звільнення території від диктатури путіна... А варто було б.

Трохи згодом до черг за яйцями додалися черги за рибою. І мешканці боліт, мов північні корейці, проводячи по кілька годин у чергах на морозі, дякують своєму диктатору за корм. Тим часом дефіцит не заважає “з метою забезпечення безпеки рф” знищувати імпортований із “загниваючого заходу” сир. Так, у Ростовській області за участі прокуратури, собру, фсб та оперуповноважених мвс було “знешкоджено” аж 223 кілограми “разлагающего общества” продукту.

А поки що ерефія швидше, ніж очікувала, повертається в совкові реалії з дефіцитом, обмеженням громадянських прав і кримінальними розбірками. Врешті, що дивуватися країні, яка в 1991 році перейменувалася із ррфср на рф, просто прибравши з власної назви кілька слів, що втратили на той момент актуальність.

На росії фільм-утопію про часи перебудови нарекли “пророчим”

Українці нарешті мали б зрозуміти, що російська мова, так звана великая русская культура з усіма фільмами, музикою тощо шкідливі для нашого ментального здоров’я. Щоб перемогти, ми маємо повністю відмовитися від усього породженого росією. Це життєво необхідно для нашого подальшого існування.

Тим часом в Україні татарськомовний трек виконавиці Aigel під назвою Piyala очолив ТОП-100 на Apple Music. Популярність пісні пов’язують з тим, що вона використовується в черговому пропагандистському серіалі, прем’єра якого відбулася місяць тому, після чого він розлетівся в соцмережах, що й ставила за мету російська влада.

Фільм розповідає про події в окупованому Татарстані наприкінці 1980-х років. На росії його нарекли “пророчим”, адже те, що

відбувалося там за часів так званої перебудови, подібне до того, що відбувається зараз. Показово, що малолітні фанати фільму 2 грудня вбили в Іркутську свого однолітка. Проте так званий роскомнагляд 9 грудня повідомив про те, що “провів перевірку серіалу на законність і порушень не знайшов”. Серіал став справжньою пропагандистською бомбою, яку вдало законспірували під так звані ліберальні цінності. Ймовірно, фільм має на меті розхитати внутрішню ситуацію в Україні, змусити українців “згадати” радянські часи, щоб хоч якось схилити нас до переговорів. Проте навіряд чи їм це вдасться...

Небезпечна розробка: росію поглинає проукраїнське геймерське середовище

На болотах до небезпечних ворожих розробок зарахували відеоігри. За словами віцеспікерки держдуми рф кузнєцової, українські спецслужби впливають на російських школярів за допомогою комп’ютерних ігор, щоб створити в росії “підліткове геймерське проукраїнське середовище”. Вона заявляє, що комп’ютерні ігри та соцмережі змушують спонсорувати “нацистський режим” за допомогою ігрових донатів, які розробники ігор перераховують на потреби ЗСУ. А ще, мовляв, в онлайн-іграх присутній русофобський відеоряд, через що у бідолашних російських дітей формується негативний образ “агресивного руского человека”. Страшно!

“Зверолоді”: про боротьбу росіян та рептилоїдів

Ще один депутат російської держдуми Ігор Ананських та генерал-лейтенант запасу фсб Ігор Миронов написали статтю про боротьбу росіян та рептилоїдів. Вона опублікована в науковому журналі “Юридична наука та сучасність”.

Наукова стаття під назвою “Російська сім’я як основа вітчизняної державності” повідомляє, що на Землі є люди двох видів. Один із них (росіяни) керується “високими моральними принципами, а основними цінностями є мир, сім’я і діти”.

Другий вид створювався “за допомогою космічних генних технологій”, йому автори приписують бажання війни, революцій, терору, а також педофілію, людожерство та наркоманію. У статті їх називають “зверолодіми”, генномодифікованими істотами, біологічним штучним інтелектом тощо.

Саме видовою відмінністю депутат і генерал пояснюють ненависть колективного Заходу до росіян. Вони вважають, що у світі існують якісь таємні структури, які працюють над тим, щоб передати владу Землі “представникам рептилоїдної космічної цивілізації”. Для цього їм потрібно знищити росіян та морально розкласти жінок. У статті докладно описуються витівки рептилоїдів, створених із пороку за допомогою космічних генних технологій, підступність “світового уряду”, смертельна небезпека сексу з іноземцями тощо.

Пресконференція путіна продемонструвала черговий доказ реальності антиутопії Орвела

Сучасна рф – це країна, де фентезі заміняє науку, а ідеологія суперечить навколишній дійсності, де остаточно перемогли ідеї більшовизму з елементами нацизму. Такою країною у відомому романі Джорджа Орвела “1984” була Океанія. І ми побачили черговий доказ того, що Орвел був пророком. На фото й відео кремлівський диктатор виголошував промову з моніторів, над якими був напис “Океанія”. Цей російський торговий центр трансливав пресконференцію путіна, на якій він заявив про намір залишитися на посаді очільника мордору наступного року.

І поки бункерне чмо продовжувало годувати електорат вже звичними брехнями, цензура російського “міністерства правди” намагалася відфільтрувати смс, що надходили до ефіру. Але навіть попри

фільтрацію, повідомлення просто волали про те, що російська реальність кардинально відрізняється від тієї ахінеї, яку транслює кремль.

Це чудово розуміють на тонучому кораблі під назвою “росія”. І щурі вже стрімголов біжать звідти. Екс-майор гру росії та старший інструктор пвк “вагнер” 10 грудня прилетів до Амстердама і запросив політичний притулок. Він хоче постати перед Міжнародним кримінальним судом у Гаазі та дати свідчення про воєнні злочини рф у 2014–2015 та 2022 рр., у тому числі щодо обстрілів Донецька з метою налаштувати населення проти ЗСУ.

Зелений Клин хоче додому: дітям вручили грамоти з українською символікою

Звісно, не може не тішити те, що дедалі частіше ми спостерігаємо за всілякими пожежами на оборонних підприємствах, “хвилюваннями” в аеропортах та інших проявами саботажу й відголосками санкцій. Тривають також одиночні пікети орчинь (мітинги в країні-концтаборі давно заборонені) під гаслом “верніте мужа, я за...балась”.

Водночас багато хто в росії свідомо чи несвідомо тягнеться до України. На Кубані, Білгородщині та Вороніжчині згадують українську мову, якою говорили їхні дідуся й бабусі. В одному з дитсадків Хабаровська дітям після спортивних змагань вручили грамоти з українською символікою. Зелений Клин хоче повернутися до складу майбутньої Великої України – це зрозуміло. І саме діти як майбутні громадяни вільної Далекосхідної республіки мають звикати до нової символіки. Але сексотам і окупаційній адміністрації цей символічний акт не сподобався. Вони підняли лемент, скандал дійшов до мера міста та закінчився звільненнями співробітників.

“Іноагент” – це “ворог народу”: як кремль бореться з вільними знаннями і “вільним світом”

Продовжується тиск кремля на вільні знання. 19 грудня про своє закриття оголосила громадська організація “Вікімедіа ру”, що займалася підтримкою та популяризацією російської Вікіпедії. Напередодні керівнику орга-

нізації, вченому-психологу Станіславу Козловському запропонували звільнитися “за власним бажанням” з московського державного університету, адже стало відомо про його майбутнє включення до списків “іноземних агентів”. У сучасній росії це має таке саме значення, що й “ворог народу” в ссрр.

Увечері того ж дня Станіслав екстрено зібрав учасників “Вікімедіа ру” і повідомив про те, що сталося. Загальними зборами вирішено розпочати процедуру ліквідації організації, аби не наражати на небезпеку інших. Нагадаю, що російська Вікіпедія називає російсько-українську війну війною, а окуповані українські території – окупованими. Тим не менше, ще в червні 2023 року частина редакторів російської вікіспільноти за путінські гроші створила проект “рувікі”, який є альтернативною російською Вікіпедією, що редагується в потрібному кремлю ключі.

Воюючи в Україні нібито проти “колективного Заходу”, путін постійно наголошує, що “росія не зацікавлена у вторгненні до НАТО”. Те саме він наполегливо говорив і напередодні вторгнення в Україну.

Першими зазнали атаки неадекватів ризикує країна, що мають спільний кордон з рф. І кремль погрожує “проблемами” вже не тільки країнам Балтії, а й Фінляндії, біля кордонів якої хоче створити новий військовий округ.

І кордони свої з росією Фінляндія доводиться періодично закривати. Не через війська, які поступово утилізуються в Україні, а через мігрантів з Близького Сходу. Російські спецслужби спеціально їх готують, привозять до фінського кордону на автобусах, потім пересаджують на велосипеди, пропускають через російський КПП і женуть на штурм кордону ЄС без документів.

Донедавна Фінляндія надавала житло, безкоштовне харчування та соціальної допомоги всім, хто діставався до її кордонів і просив про політичний притулок, навіть не маючи документів. Тепер росія свідомо використовує це явище як інструмент гібридної війни.

Українці вже майже два роки стримують широкомасштабний наступ ворога на всю європейську цивілізацію. Якби не Збройні Сили України, росіяни вже зараз “прорубували” б чергове “вікно в Європу”. Але сталося не так, як їм гадалося, і все, чим вони можуть дратувати європейців сьогодні, – це нелегали з Близького Сходу та Африки.

На жаль, ані масова загибель російських солдатів, ані знущання російської влади над власним населенням, ані економічні санкції поки що не можуть розтрощити зліплений з ексcrementів і палиць колос під назвою рф. Але період напіврозпаду, протягом якого російська державна система розпадається, вже триває. І Збройні Сили України щодня наближають цей момент, який стане фінальною крапкою і для нашої української Перемоги.

Вірно, що добро обов’язково перемаже зло. І в новому році Україна за підтримки Заходу зможе дотиснути російську федерацію до військової поразки й капітуляції.

Дмитро ПИЛИПЧУК

Про нього не скажуть: “Аристократ із Вапнярки”. Бо він із Жмеринки.

Він не “дметься угору”. Бо він угорі – Володимир Анатолійович Широков.

Він не доскочив рясного дощу державних нагород. Бо він пре плуга задля української мови.

До вторгнення він ще десь толерував “великій і магучій”, і навіть бавився у створення російськомовних романсів (вокальний цикл, виданий 2017). Бо він – з тих докторів технічних наук, яких Патонова залізомосквобетонна академія добре півстоліття консервувала як категорію московськомовних, і лише завдяки чвертьстолітній роботі над українськомовними словниками він перенародився як лідер сучасної української комп’ютерної лексикографії, що стало його великою перемогою. Над собою.

Він лауреат Міжнародної літературно-мистецької премії імені Григорія Сковороди (за створення музики до творів останнього). У Сковороди він бере його етику скромності. З покладеної ним на музику 18-ї божественної пісні (цитую не буквально, бо подаровані мені автором ноти зараз далеко від мене): “Нехай у тих мозок рветься, / Хто високо вгору дметься, / А я буду собі тихо / Коротати милий вік”.

Чи таке вже й “тихе” в нього життя?

Вчений у галузі математичної та прикладної лінгвістики і лексикографії, теорії інтелектуальних мовно-інформаційних систем, фундатор вітчизняної наукової школи лінгвістичної технології.

Автор понад 350 наукових праць.

Доктор технічних наук (1999), кандидат фізико-математичних наук (1979).

Академік Національної академії наук України (з 2012). (Якщо ніхто його досі й не подумав просувати від НАН до складу академії інших держав, то не через те, що в нього немає досягнень міжнародного рівня, а тому, що він працює на авторитет української мови, якої від дехто з вознесених на Олімп досі “не було, нет и быть не может”). Та вже Бог із ними, з тими іноземними академіями, – хоч би ТУТ не стромляли палиць в колеса!

Директор Українського мовно-інформаційного фонду (УМІФ) Національної академії

Він не “дметься угору”, бо він угорі

наук України (з 1991). УМІФ з 2010-го видає 20-томовий академічний тлумачний “Словник української мови” (щого року чекаємо 14-го тому).

Основні наукові результати отримані ним у галузі математичної лінгвістики і лінгвістичної технології. Створив теорію лексикографічних систем, яка за своїм логіко-лінгвістичним статусом прирівнюється до теорії формальних граматик. Розробив теорію семантичних станів мовних одиниць, що становить основу для опису широкого кола мовних явищ, формалізуючи об’єднання граматичного і лексикографічного описів мовної системи. Ним розроблено феноменологічний підхід до дослідження мовних систем. Ініціював в Україні науковий напрямок лінгвістичної експертизи природномов-

ментальну основу для проведення фундаментальних мовознавчих досліджень і створення лексикографічних праць нового покоління. Тепер наш лінгвістичний корпус має обсяг понад 200 млн слововживань. Розроблено і введено в експлуатацію інформаційно-лінгвістичну систему. За час його керівництва УМІФ інститут створив щонайменше 70 видань різних (зокрема й перекладних) словників української мови.

Значним його досягненням (та його наукової школи) стало створення одинадцятьох версій першого повномасштабного українського електронного словника – Інтегрованої лексикографічної системи “Словники України”.

Творець Українського лінгвістичного порталу. Автор концепції Всеукраїнського лінгвістичного

ордена чи медалі, отриманих ним від держави Україна, Українська Вікіпедія не називає. Державну премію України в галузі науки і техніки йому дали ще в 1985-му, коли він до української комп’ютерної лексикографії навіть не наближався.

Отже, за фундаментальну, системну й титанічну працю над розвитком і поширенням української мови в Україні не нагороджують?! І якби він не пов’язав себе так тісно з українською мовою, в НАН України й поза нею знайшлися б очікі висипати на нього нагороди мішками?!

Йдеться про академіка **Володимира Анатолійовича Широкова**.

Народився 28 серпня 1948 р. у Жмеринці на Вінниччині. Закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка.

Для уважного спостерігача Широков – людина широких та універсальних наукових поглядів. Активно працює над проблематикою квантової інформації та квантової лінгвістики, лінгвістичних онтологій, системного аналізу, когнітології, концептології та концептографії. У зв’язку із відзначеними дослідженнями, які вимагають звернення до значно більш загальної феноменології, ніж лінгвістична, Володимир Анатолійович вийшов на загальні проблеми еволюції Світу. Ним було викладено основні положення загальної концепції еволюції, зокрема, сформульовано поняття механізму еволюції і основний закон (необхідна умова) еволюції: зростання складності еволюційної системи. З еволюційних позицій В. Широков проаналізував роль і сутність сучасних фінансових інститутів, мережевих технологій, пов’язаних з криптовалютами, а також доктрини “керованого хаосу”, гіпотези технологічної сингулярності і трансгуманізму.

Днями я прочитав рукопис його статті на тему еволюції – і ще раз переконався: маємо видатного вченого якнайширшого діапазону наукового мислення!

Медійникам, які хотіли б відкрити для себе УМІФ і Широкова, радив би познайомитися з 5-томовою колективною працею “Лінгвістично-інформаційні студії” (2017).

Цьогоріч В. А. Широков відзначив свій ювілей.

них текстів і є автором ряду основоположних праць у цій галузі.

Засновник і координатор програми створення серії українськомовних словників нового покоління “Словники України”, ініційованої Указом Президента України від 7 серпня 1999 р. “Про розвиток національної словникової бази”. Фундатор і керівник Національної словникової бази України, яку рішенням Кабінету Міністрів України (2004) внесено до Державного реєстру наукових об’єктів, що становлять національне надбання України. За його безпосередньої участі й керівництва створено перший в Україні цифровий лінгвістичний корпус, який становить сучасну експери-

діалогу. Автор концепції і системотехніки віртуальних систем професійної взаємодії в лінгвістиці. За його безпосередньої участі й керівництва створено понад 40 віртуальних лексикографічних лабораторій (як я розумію, не лише в Україні!). Розробив засади лінгвотехнологічного підходу до експертизи політико-правових документів та законодавчих актів.

Якось я передав був йому перелік понад сорока великих закордонних книгозбірень, в електронних каталогах яких я побачив томи керованого ним академічного тлумачного “Словника української мови” у 20-ти томах. Феноменально, що жодного

Сакартвело з любов’ю

Днями в столичному Музей-майстерні І. П. Кавалерідзе відкрилась виставка фотографій журналістки, авторки програм на телеканалі I-UA.TV, громадської діячки Манани Абашидзе “Сакартвело: Любов моя”.

Світлина пані Манани про Грузію, звідки вона родом, де живе її серце: про неповторну природу, людей, її сюжети буденні й особливі водночас. Є тут і трохи сімейних теплих фото, і чорнобілих світлин старого міста. Камера фотографа досить влучно вихоплює з натовпу незвичні, настроєві й часто філософські картини... Щось спонукає відвідувачів зупинитися і сфокусуватися на неповторному моменті тут і тепер.

– Я пишаюсь, що можу назвати Манану Абашидзе своєю широкою приятельською і посестрою по Духу, – зізнається Костя Гнатенко. – Ці світлина треба бачити, про них можна говорити, але краще, коли у вас з’являться власні рефлексії та асоціації. Я був по-

дивований, що багато разів на теренах інтернету зустрічав промовисті фотоесе, котрі вражали своєю метафоричністю та лаконічністю, і не знав, що ці чуттєві, звичайно-незвичайні моменти буденного життя “спіймала” своїм фотооб’єктивом саме Манана Абашидзе.

За словами пані Манани, це її перша виставка в Києві, а раніше вона запрошувала до перегляду фоторобіт на своїй малій батьківщині. Зараз, коли йде кривава російсько-українська війна сюжети з мирного життя далекої від Києва країни видаються таким собі заспокійливим еліксиром у вирі жорстокості. Чи повернемося ми в Україні до попереднього стану і чи залишиться Сакартвело такою, як зафіксувала її авторка виставки, – не знає ніхто.

Ще на виставку прийшов чоловік Манани, який, як і багато його грузинських побратимів, воює за Україну не перший рік, і це теж додало емоцій у сприйнятті творчості нашої сучасниці.

Власн. інф.
Світлина з виставки

Чому важливо звільнити Крим?

— Чому важливо звільнити Крим?

— Крим для України — це дійсно стратегічно важливий регіон. Дуже добре, що українське суспільство це усвідомлює. Навіть у найбільш кризовий момент у березні 2022 року понад 80% українців, згідно з соціопитуваннями, чітко казали, що Крим треба повертати. І таке глибоке розуміння кримської проблеми є важливим фактором, бо Кримський півострів — це регіон, який дозволяє Україні гарантувати свою військову та економічну безпеку.

Він є важливим з точки зору захисту прав українських громадян, які, на жаль, зараз перебувають на окупованій території. Окупанти перетворили Крим на територію свавілля, страху і безправ’я. І завдання держави, загальнонаціональне завдання — звільнити його.

Держава мусить деокупувати Крим, щоб припинити дискримінацію кримсько-татарського народу і створити умови для його розвитку. Україна за Конституцією має гарантувати також захист і розвиток української громади, української ідентичності. Так само, як і кримські татари, етнічні українці в Криму сьогодні перебувають у вкрай драматичній ситуації, оскільки піддаються жорстокій дискримінації. По суті, ця друга за чисельністю спільнота в Криму стоїть перед загрозою асиміляції, оскільки окупанти проводять політику, спрямовану саме на створення умов для асиміляції української громади Криму.

Ми як країна, що сьогодні рухається в європейський простір, інтегрується чи, скоріше, повертається в західну цивілізацію, цінуємо свої європейські корені. А Європа, якщо сказати дещо спрощено, базується на християнській спадщині, на спадщині Риму і Давньої Греції. І Крим — це один із головних шляхів, яким цінності давніх Еллади і Риму, а також християнства йшли на наші землі.

Можна згадати не лише про хрещення київського князя, яке, за церковним переказом, відбувалося в Криму. А й про перші християнські собори, в яких брали участь і єпископи з Криму. Це наша спільна християнська спадщина, що теж для нас є одним з важливих елементів. У Криму знаходиться найдавніше місто України — Керч, йому вже 27 віків.

Зрештою, саме завдяки захопленню Херсонеса князь Володимир зумів породичатися з василевсами — монархами найшанованішою на той момент християнської держави світу — Ромейської імперії, яку ми сьогодні називаємо Візантією. Саме після оволодіння містом на заході Криму київський правитель одружився з Анною. І це, можна сказати, була перша євроінтеграція України, коли Україна-Русь увійшла в коло цивілізованих країн тодішньої Європи. Тому в символічному сенсі Крим є надзвичайно важливим для України для самоусвідомлення нас як європейської нації.

Крим недарма називають музеєм під відкритим небом. На кримській землі перебуває десята частина із зареєстрованих об’єктів історичної, археологічної, архітектурної і культурної спадщини України. Тобто і в культурному, і в матеріальному сенсі це дуже важливий регіон.

Один із учасників боротьби за відновлення української державності, співробітник Міністерства закордонних справ УНР Михайло Шкільник написав, що “Крим є найкращим самоцвітом в короні України, нашою фундаментальною національною і державною політикою є й буде не втратити його ніколи”. Ці слова дещо менш відомі, ніж слова Гетьмана Павла Скоропадського, який ще в 1919 році написав у своїх спогадах, що “Україна без Криму, що тіло без ніг”. Але вони так само метафорично підкреслюють значущість Криму для України.

Отже, звільнення Криму є загальнонаціональним завданням першого ряду, тому що саме з відновленням контролю над тимчасово окупованим Кримом Україна, як експортно орієнтована економіка, зможе забезпечити свої морські шляхи, доступ до свого шельфу. Україна зможе звільнити своїх громадян і гарантувати права кримських українців, корінного кримськотатарського народу. До того ж це буде наш

Повернення до складу України Автономної Республіки Крим і міста Севастополя є категоричною вимогою української нації, без виконання якої буде неможливим завершення нинішньої російсько-української війни. Про Крим, його майбутню деокупацію та реінтеграцію кореспондент АрміяInformт спілкувався з українським істориком та публіцистом, автором дослідження “Сім причин звільнити Крим”, представником Координаційної ради українців Криму (КРУК) Андрієм Іванцем.

внесок у відновлення міжнародного правопорядку, бо росія, захопивши Крим, фундаментально підірвала міжнародний правопорядок. Москва вперше після Другої світової війни зробила спробу анексувати в Європі частину іншої суверенної держави, попри величезну кількість багатосторонніх та російсько-українських договорів про повагу до територіальної цілісності України.

— Які ви бачите шляхи деокупації Криму?

— Абсолютно очевидно, що рашистський (тобто шовіністичний, великодержавний, неофашистський) режим, який встановився в російській федерації, значною мірою базується на факті захоплення українського Криму. Для путінського рашистського режиму дуже важливо контролювати цю територію. Тому звільнити Крим, а ми вже сказали, що це для України життєво важливе завдання, можна лише силовим шляхом або в поєднанні дипломатичних і силових заходів. На жаль, іншого шляху немає.

Для нас, звісно, оптимально було б позбавити росіян баз і складів в Криму, ізолювати півострів, після чого вони змушені були б залишити Крим. І це дало б нам потенційну змогу зберегти Крим менш ушкодженом, коли ми туди зайдемо. Але можливий, звісно, й інший варіант, коли доведеться Крим відвоювати в прямому сенсі, в тому числі за допомогою боєвих дій на території Кримського півострова.

Ми не забираємо наперед з прогнозами, коли саме це станеться. Це станеться, коли складуться обставини. У цьому питанні не мусить цивільне суспільство тиснути на військових. Вони самі будуть знати, коли з’явиться можливість звільнити Крим. Але, об’єктивно оцінюючи ситуацію, ми бачимо, що дипломатичний шлях, про який раніше казали деякі наші політики, на жаль, за цих умов нереалістичний. І нам, Україні і цивілізованому співтовариству, доведеться відновлювати територіальну цілісність, суверенітет України силовим шляхом.

— Які ви бачите першочергові заходи, що треба буде зробити українській державі після повернення контролю над Кримом? І що треба буде “відкласти на потім” в процесі реінтеграції?

— Ми до кінця не знаємо, за яким сценарієм буде звільнений Крим. Якщо Крим буде відносно цілий, після залишення його росіянами (бо можливий інший сценарій, коли вони розграбують все, це їхня манера ведення війни — залишати після себе пустку), необхідно буде, по-перше, забезпечити керованість і контроль за територією. Це можливо, якщо на перехідний період буде запроваджена військова адміністрація, потім військово-цивільна адміністрація. Одночасно позитивно, що вже сьогодні українська держава думає про кадрове наповнення для звільнених територій Криму. Бо Крим — специфічний, і туди потрібно направляти людей, які вже знають цей регіон і хочуть там працювати.

Після того необхідно забезпечувати гуманітарну складову. Адже Крим — регіон, з якого війна почалася, де росія розпочала свою агресію. Вже десятиріччя вона проводить 365 днів на рік і 24 години на добу інтенсивну обробку мізків кримчан військовою пропагандою. Плюс в Криму ми бачимо ще і пряму колонізацію території російськими громадянами, масове переселення росіян на тимчасово окуповану територію українського Криму. Відповідно, після того як будуть відновлені органи влади, буде стояти завдання, яке умовно можна назвати інформаційно-психологічною реабілітацією кримчан. Для цього, зокрема, мають бути відновлені українські структури освіти, український інформаційний простір,

має бути нормалізована ситуація в релігійній сфері, оскільки, на жаль, Росія дуже активно використовує релігію, політизує її для того, щоб утверджуватися на окупованих територіях та продовжувати агресію. Необхідно буде вирішувати питання з поверненням додому понад півмільйона російських колонізаторів, які незаконно переїхали в Крим протягом останніх 10 років.

І це вже завдання на більш віддалену перспективу. Тобто першочергово ми мусимо забезпечити керованість території, а далі системно проводити заходи, спрямовані на реінтеграцію — інформаційну, культурну, економічну, правову. І цей процес буде займати достатньо серйозний період часу. Коли ситуація стабілізується, тоді можна буде вже відновлювати конституційні органи цивільного управління, але для цього потрібен час, оскільки Крим дійсно на сьогоднішній день один із найбільш колонізованих росією регіонів України.

— Чи були в історії світу прецеденти деокупації і реінтеграції територій?

— Повних аналогій, звісно, не буває, але прецеденти із незаконними анексіями, а потім поверненням територій у склад держави-суверена, безумовно, були. Світова історія знає не один такий приклад. Недарма називали промову путіна 18 березня 2014 року в кремлі про Крим кримсько-судетською промовою. Це одна з дуже яскравих аналогій: політика Гітлера стосовно Чехословаччини. Коли спочатку були заявлені претензії на ті території Чехословаччини, де проживали німці, а потім там провокувалися безлади. Причому це робили навіть на більш широкому рівні, ніж це вдалося росії в Криму. Росія, де-факто прикриваючись нібито волевиявленням кримчан, провела у 2014 р. спецоперацію протягом кількох місяців. До речі, вона хоча й готувалася багато років, але рф не вдалося до 2014 року в Криму настільки дестабілізувати ситуацію. Третій рейх діяв активніше, дестабілізував більш успішно ситуацію в Судетах. Тоді Гітлеру вдалося спочатку за потурання інших держав відірвати шматок Чехословаччини, населений переважно німецьким населенням, а через кілька місяців знищити суверенітет і незалежність Чехословаччини, та й взагалі Чехословаччину як єдину державу.

Українці, до речі, уникнули такого сценарію. Ми, на жаль, в 2014 році теж не змогли ефективно організувати оборону Криму, але на подальші пропозиції росії, нібито мирно вирішити питання, українці не пішли і це нам дало змогу зберегти свою державність і свою незалежність. Знаю, що в Чехії досі думають, чи правильно вони вчинили у 1938-му і 1939-му роках, коли можна було зупинити Гітлера, у Чехословаччині були військові можливості, але під тиском світового співтовариства і Гітлера вони цього не зробили. І хочу нагадати, що Судети за підсумками Другої світової війни повернулися до складу Чехословаччини, сьогодні це частина Чеської республіки, а доля судетського німецькомовного населення склалася трагічно. Вони були поголовно виселені із території Судетів. До речі, вже під час російсько-української війни судетські німці, які проживають сьогодні в Федеративній Республіці Німеччина, зняли свої претензії на ці території та фінансові претензії до Чеської Республіки.

Є приклад Ельзасу і Лотарингії. Коли утворювалася Німецька імперія, у 1871 році був захоплений майже цілком Ельзас і значна частина Лотарингії, і з того моменту це було “яблуком розбрату” між Францією і Німеччиною. Франція у своїх і конституційних документах, і в своїй освітній діяльності завжди підкреслювала протягом десятиліть, що це відбулося незаконно, що це французькі території, які тимчасово окуповані Німецьким рейхом. За підсум-

ками Першої світової війни ці території були повернуті у склад Французької республіки. На певний час вони знову були захоплені під час Другої світової війни, але сьогодні це також частина французької республіки: і Ельзас, і Лотарингія.

На наших очах відбулася силова реінтеграція Нагірного Карабаху. Приклад відрізняється від попередніх, але загальна правова рамка була подібною: Азербайджанська республіка втратила на початку 1990-х рр. контроль над частиною своєї конституційної території. Азербайджан ніколи цього не визнавав, готувався до силового повернення і на наших очах в результаті короткої військової операції відновив контроль за Нагірним Карабахом.

Як бачимо, приклади у світовій історії та сучасній політиці відновлення територіальної цілісності держав є, і Україна мусить рухатися якраз саме в цьому напрямку. І доля Чехословаччини, яка погодилася умирити агресора, є засторогою для нас. З агресором не можна домовлятися за рахунок власних територій, йому не можна йти на принципові поступки, оскільки на наступному етапі це загрожує просто знищенням державності. А ми вже бачимо, що мета путіна і росії — знищити українську державність як таку. Завдяки тому, що українці змогли як нація, як держава самоорганізуватися, отримати підтримку цивілізованого світу ми не допустили цього трагічного сценарію, який загрожував нам надзвичайними бідами на наступному етапі.

Це вже уроки нашої історії. У 1917–1920 рр. українці одними з перших на постімперському просторі проголосили самостійність своєї держави, Української Народної Республіки, створили дуже велику державу в Східній Європі. Але, на жаль, через боротьбу на кілька фронтів одразу, в умовах відсутності зовнішньої підтримки, внутрішньої анархії, тоді не вдалося захистити незалежність нашої держави. Територія УНР була захоплена переважно советською росією, а також Польщею, Румунією, частина України ввійшла до складу Чехословаччини.

І ми побачили, чим це обернулося за 10–12 років. Це для українців призвело до катастрофічних наслідків, до геноциду української нації. Відповідно, ми це пам’ятаємо і сьогодні чітко знаємо, що порятунок українців — це збройний захист себе, своєї держави і відновлення нашої територіальної цілісності.

Ми вже достатньо консолідоване суспільство, яке значною мірою знає свою історію. Світ про нас знає і цивілізована його частина нас підтримує. Наші українські національні інтереси співпадають з інтересами цивілізованої частини світу. Росія є руйнівником світового правопорядку і ми бачимо, як розпочала нею у 2014 році дестабілізація розповзається світом. Тому сьогодні нас підтримує коаліція з понад півсотні цивілізованих держав і багато хто інший співчуває Україні. Це дає нам міцну надію, що ми зможемо захистити країну від дуже жорстокого і сильного ворога. І, зокрема, на те, що ми зможемо звільнити Крим і зробити його опорою цивілізованої європейської України, а не плацдармом для агресора, який сіє ненависть, розбрат і військову агресію в багатьох регіонах світу. Сьогодні в українців є шанс змінити свою долю і долю світу на краще.

Спілкувався Євген БУКЕТ
Фото Дмитра ЮРЧЕНКА

Казимир ЯРЕМА,
просвітянин, член НСЖУ

Геноцид українців голодоморами

О, націє! – огульна
колективізація.
Червоні мітли підмели
Все до пионини, до зернини...
А голод стуккає до хати:
– Чи не пора вам помирати?
Скелети всі – старі й малі,
Ні крихти хліба на столі...
В. Залізний, “Трагедія нації”

Вся історія російської імперії – це історія постійних загарбницьких війн проти інших народів з метою їх поневолення, русифікації та збільшення території імперії, це історія творення зла. Тому цілком справедливо росію називають імперією зла.

Найбільше і найжорстокіше росія робила і робить злочини проти України з часу пресловутого “возз’єднання” України з росією у 1654 р. на Переяславській раді, і до сьогодні, хоча насправді це була всього-на-всього військова угода проти Польщі.

Найжорстокіші з них воєнні злочини: кривава розправа царя Петра I над жителями Батурина і всіма прихильниками гетьмана Івана Мазепи у 1708–1709 рр., знищення української державності у XVIII ст. царицею Катериною II, та в 1918–1920 рр. більшовицькою москвою. Також нищення та заборона української мови, культури, книг, української церкви, примусова депортація українців на Далекий Схід, Казахстан, із Закароння, переслідування українських патріотів, звірства енкаведистів проти воїнів ОУН і УПА та вивезення їх на каторгу в тюрми та концтабори Соловків і Сибіру. Кремлівські верховоди завжди кажуть: “Ми можемо повторити!”, і злочини проти України вони дійсно повторили у 2014 році, віроломно розпочавши війну проти України, захопили Крим і частину Донбасу. А 24 лютого 2023 року розпочали широкомасштабний наступ на Україну з метою знищення її як держави, а українців – як нації. І вже в цій проголошеній ними меті є заклик до геноциду проти України та українців.

Але одним із найбільших злочинів, подібних яким не знає історія людства, є організація і здійснення московсько-більшовицькою владою разом із українськими більшовицькими яничарами, спланованих штучних голодоморів проти українців у 1921–1923, 1932–1933 і 1946–1947 рр.

У грудні 1919 р. на Наддніпрянській Україні остаточно встановилась більшовицька влада у формі УРСР. Москва вважала Україну колонією і грабувала її багатства. На селі була запроваджена політика “воєнного комунізму” “продрозверстка”, згідно з якою озброєні загони більшовиків силою забирали в селян хліб, що призвело до голоду в Україні, через який пухли з голоду 2 млн українців, голодували понад 5 млн селян, загинуло близько 1,5 млн людей, з них майже 40% діти, були випадки людодства. І водночас тільки в травні 1921 року по наказу москви з України було відправлено в росію 40 ешелонів з хлібом.

У містах України робітники страйкували, а селяни зі зброєю в руках чинили спротив, створювали озброєні загони, як от холодноріччя та ін.

Щоб припинити спротив українців, більшовики вдалися до обману і проголосили політику НЕПу та українізацію. Була дозволена дрібна приватна власність, селянам роздали частину поміщицьких земель, не чинились перешкоди відродженню і розвитку української мови та

культури. І селяни припинили спротив, стали більш заможними, економіка й українізація в Україні набули значного розвитку та піднесення, і москва побоялась, що це може привести до нової самостійності України. Особливо після виступу письменника Миколи Хвильового, який висунув гасло “Геть від москви!”. Тому кремлівські верховоди вирішили знищити українську інтелігенцію і селянство як основу української нації.

Наступ москва розпочала арештом 45 визначних діячів українізації в 1929 р., що стало початком нищення української інтелігенції “розстріляне відродження”. Одночасно більшовики здійснили жорстокі криваві заходи по знищенню українського села та українських селян шляхом проведення примусової колективізації. Під гаслом “розкуркулення” більшовицькі активісти, переважно місцеві пристосуванці та яничари і прислані з росії 30 тис. росіян-більшовиків й 40 тис. росіян-енкаведистів відбирали в добрих господарів останні запаси продовольства, майно, а їх оголошували “ворогами народу” і вивозили до Сибіру або в концтабо-

ри на Соловки.

За пропозицією кремлівських верховодів В. Молотова і Л. Кагановича у серпні 1932 р. був прийнятий закон “Про охорону соціалістичної власності” (про п’ять колосків), згідно з яким за присвоєння селянами навіть жмені колгоспного зерна їх карали розстрілом або концтабором. У 1932 році після збору урожаю спеціальні озброєні загони більшовиків силою забирали у селян весь хліб та продукти, які можна було їсти, через що восени 1932 року та взимку, навесні і аж до нового урожаю 1933 року в селах та малих містах України лютував штучно створений більшовицькою владою голод, у результаті якого, за різними даними, вимерло від 8 до 10 млн людей, а насправді більше, бо ніхто не може це порахувати.

Люди, які пережили Голодомор, – уродженець села Антонівка Сумської області Микола Волік, 1922 р. н., що працював учителем Острівської ЗОШ I–III ст., уродженець Полтавської області Павло Москаленко, 1919 р. н., що працював викладачем у Тернопільському медуніверситеті, уродженець с. Суботів Черкаської області, Діна Суховер (Свищ), 1921 р. н., що працювала вчителькою Грабовської ЗОШ I–II ст., жителька с. Довжанка Котовського району Одеської області, Ганна Бачинська, 1917 р. н., та інші розповідали, що урожаєм у 1932 році був добрий, але тодішня влада забрала від людей весь хліб і продукти. Тому, щоб не померти з голоду, ще восе-

ни 1932 р. люди йшли в поля, збирали напівгнилу картоплю, буряки, колоски, брали трохи кропиви та інших трав і варили юшку. Також збирали в лісі та посадках плоди і так виживали.

Найлютіший голод був узимку та навесні 1933 року, їсти не було чога. Ловили котів, собак, мишей, щурів, їли м’ясо зі здохлих коней, інших тварин, варили з них бурду і їли. А навесні збирали різні бур’яни, терли їх, запарювали їх і їли. Але це мало кому допомогло вижити. У людей пухли ноги, все тіло, обличчя, вони вмирили. У багатьох хатах і на вулицях сіл лежали мертві тіла. Майже половина померлих – діти, особливо від 1 до 4 років. Мертвих звозили до спільної могили. Селяни чинили спротив, відбулось більше тисячі стихійних повстань. Енкаведисти розстрілювали селян, а села й цілі райони оточували й нікого з них не випускали, так що люди в цих селах помирили.

І в той час московсько-більшовицька влада ешелонами вивозила награбоване в селян зерно за кордон як оплату іншим державам за машини, обладнання та іншу техніку. Геноцид 1932–1933

дорож українськими селами у 1932–1933 роках, сфотографували і записали все побачене й опублікували в лондонських і американських газетах.

А московсько-більшовицька влада заперечувала цей факт штучного голоду, а говорила, що то була всього деяка нестача продуктів через неврожай. Так, на жаль, напевно, думало й керівництво незалежної України за першого та другого президентів, бо мовчало.

Значний вклад у розкриття правди про Голодомор в Україні зробив президент України Віктор Ющенко, за поданням якого Верховна Рада України в листопаді 2006 року нарешті ухвалила Закон України “Про Голодомор 1932–1933 в Україні”, яким визнала Голодомор геноцидом українського народу. Було відкрито доступ до архівних документів про Голодомор, встановлювали пам’ятники “Жертвам Голодомору”, започаткували всеукраїнську акцію “Запали свічку”.

Після Другої світової війни у 1946–1947 рр. сталіністи вирішили повторити Голодомор 1932–1933 років, забравши у колгоспів та селян-одноосібників весь урожай і відправляли його в країні так званої “народної демократії” – в Польщу, Болгарію, Румунію та інші для підживлення існуючих там комуністичних режимів. Голоду частково сприяла і посуха. Десятки тисяч жителів півдня України і Молдавії, щоб не померти з голоду, їли на захід України, щоб роздобути там хоч якусь їжу. У нас їх називали “басарабці”, бо територія, на якій вони жили, колись називалась Басарабією. У той час хтось навіть написав вірш-критику, який розповів мені старший брат Володимир, 1935 р. н.:

В “басарабієв” у селі
Висить Сталін на стіні.
Він махає всім рукою:
“Йдіть на захід за мукою!”

Вони ходили по полях восени й навесні, вишукували напівгни-

лу картоплю чи буряк, у скиртах соломи в полові – зерно, варили з цього юшку і виживали. Деякі мали із собою одяг чи якісь речі та міняли їх на продукти. Інші ходили по хатах і просили допомоги. І наші люди допомагали їм, хто чим міг. Коли вони з торбами повертались додому і їхали на вершуні вантажних вагонів, то коли поїзд їхав повільно під гору, на них нападали розбійники і довгими гаками стягували їх з вагонів із сумками, грабували їх, а часом і вбивали. У ті роки від голодомору також загинули тисячі людей.

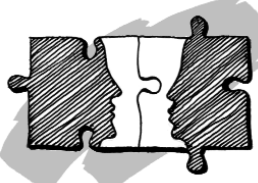
Загалом усі три голодомори, вчинені московсько-більшовицькою владою проти України й українців, мають трагічні наслідки для нашого народу й держави. Про причини, мету та наслідки голодоморів справедливо зробили висновки учасники конференції “Голодомори в Україні. Причини, жертви, злочинці”, проведеної Асоціацією дослідників голодоморів в Україні 5 квітня 2003 року в Харкові: Голодомори в Україні були ретельно сплановані та мали за мету знищення української нації, в першу чергу українського селянства.

Наслідки геноциду української нації: загинуло близько 20 млн українців; винищена національна еліта; усі сфери українського життя опосіли неукраїнці; південь і схід України заселили росіяни та інші національності, що сприяло формуванню там “П’ятої проросійської колонії”, яка є антиукраїнською; значно погіршився демографічний стан українців. Українці повинні зрозуміти висновок із голодоморів, який беззахисною є нація, якщо вона не має своєї держави і сильної армії, і тепер всіма силами боронити і будувати Україну.

Теперішня російська влада повторює злочини своїх попередників проти України і українців розпочатою війною у 2014 р. і широкомасштабним наступом на Україну 24.02.2022 року. Новий геноцид українців російські загарбники чинять щодня, сьогодніні і навіть шохвилини, випускаючи по містах і селах тисячі снарядів і бомб, вбиваючи і викрадаючи тисячі мирних жителів та дітей, руйнуючи тисячі будинків та інфраструктуру. У своїх звірствах росіяни перевершили всіх фашистів та нацистів, і ще й мають нахабство нас, українців, називати фашистами. Але ж ми, українці, ні в давні часи, ні тепер ніколи нікого не завойовували, ні на кого не нападали. Рашисти-москвити прийшли на нашу землю і чинять проти нас геноцид. А ЗСУ разом з українським народом та з допомогою партнерів дають рашистам гідну відсіч, виганяють їх із рідної землі. Ми обов’язково перемаємо!

Дмитро НИКИФОРЯК,
голова РО ВУТ "Просвіта"
ім. Т. Шевченка

Дякую, товариство, за працю і єдність

Нація — організм живучий. На прикладі українського народу переконаєшся, що жоден завоювальник не може довести підкорену націю до цілковитого зникнення, навіть тоді, коли століттями тримає її в неволі. Але щоб народ не зник з лиця землі, є дві нерозривно пов'язані між собою категорії цього народу: історична пам'ять і мова.

Для порятунку й розвитку української мови та збереження історичної пам'яті 8 грудня 1868 року на Загальному зборі у Львові було створено Товариство "Просвіта".

Відродилося Товариство "Просвіта" в 1988 році у Львові, коли відбулася Установча Конференція, на якій були присутні 515 просвітян. З 8 вересня 1990 року громадська організація почала називатися "Товариство української мови" ім. Т. Шевченка "Просвіта".

Перший осередок Товариства української мови у Вишнічці був створений 20 вересня 1989 року, який очолював відомий поет, жур-

що цей період є найбільш важливим для нашого краю. Тоді, наприкінці 80-х і на початку 90-х років ХХ ст., виборювалась і утверджувалась незалежність України, державна українська мова, відновлювалась історична правда Української держави і її прекрасної частини — Вишніччини.

З 1993 по 2002 роки "Просвіту" Вишніччини очолював історик-краєзнавець Ілля Стринадко, нині депутат Вишнічківської міської ради, громадський діяч, упорядник та співавтор багатьох книг. Він багато зробив для розвитку "Просвіти".

З 2002 року головою "Просвіти" Вишніччини є автор цих рядків. Було по-різному: періоди активної просвітницької роботи, конкретних справ, був час, коли просвітницька робота районного осередку ледве жеврала.

Основою "Просвіти" Вишніччини є первинні осередки, які діють в кожній школі, а також у публічній бібліотеці Вишнічківської міської ради (завідувачка Валентина Білак), у редакції газети

ділені і освітяни стали учасниками революції Гідності. А вона визначила майбутнє України на сотню років вперед. Ми з Ярославом Семеничем разом їздили по школах і зустрічались з педагогічними колективами. Це давало новий імпульс для просвітницької роботи. Навесні цього року ми декілька разів побували в Лукавському опорному ліцеї. На той час 12 воїнів-героїв з с. Лукавці героїчно полягли на полі бою з рашистами. Зустрілись з вчителями, вирішили описати життєвий і бойовий шлях полеглих односельчан-патріотів. За це взялася заступниця директорки ліцею Клавдія Назаренко разом з вчителями-просвітянами. До пошукової роботи були залучені також учні ліцею. Вони зібрали розповіді рідних, побратимів, друзів про героїв (надруковані в газеті "Вишнічківські обрії").

Тому від імені всіх просвітян щиро дякую редакції газети за тісну співпрацю, за те, що в кожній газеті друкується декілька статей про полеглих захисників, про земляків, які зараз на передовій, про волонтерів. Це для рідних, що втратили на війні найдорожчих людей, є розрадою і підтримкою у тяжкому горі. Багато таких статей пишуть просвітяни. Газета друкує всі матеріали, які подають педагогічні колективи, первинні осередки "Просвіти". Це пишеться і для майбутніх поколінь, бо хто знає, чи збережуться ці матеріали в інтернет-мережі, а газетні підшивки зберігаються на понад 100 років.

Добрим другом "Просвіти" є Вишнічківська публічна бібліотека. Колектив бібліотеки, очолюваний Валентиною Білак, допомагає організувати і проводити заходи, цікаві зустрічі з письменниками, різні конкурси, відзначення державних свят, вшанування митців, громадських діячів, яких вже нема серед нас. Бібліотека стала центром проведення просвітнянських заходів спільно з клубом творчої інтелігенції "Німчич".

У час повномасштабної війни з росією просвітнянська робота на

невеликий період затихла, а потім відновились у нових формах. На допомогу товариству прийшов директор Вишнічківського ліцею "Перша українська гімназія на Буковині" Олексій Борсук. Завдяки йому "Просвіта" почала проводити онлайн-конференції. Одна з них і зараз у пам'яті, адже під час заходу були присутні учасник бойових дій, капітан, командир роти Петро Ковалюк і його тато Михайло Ковалюк. Більше як через рік після того Петро героїчно загинув у бою з рашистами.

Потім був проведений онлайн-конкурс читців поезій відомого поета, автора слів пісні "Черемшина" Миколи Юрійчука у відділі освіти Вашківської міської ради.

"Просвіта" постійно поповнюється активною молоддю. Так, до гурту долучилася Людмила Бердюк, головна спеціалістка відділу освіти Берегометської селищної ради. Ми її добре знаємо як активну організаторку просвітнянських онлайн-конференцій та інших заходів.

Пригадується, коли директором Іспаскої школи імені М. Марфієвича був Тарас Мазуряк, а головою первинного осередку — Ніна Мазуряк, тоді досвід роботи осередку поширювався всією Україною. Тут часто проводилися цікаві зустрічі, конференції просвітян району, області і України. Він разом з Ніною Орестівною створили літопис сучасної "Просвіти". Зараз ця робота продовжується.

У кожному загальноосвітньо-

му закладі району всі члени педагогічного колективу, практично є членами первинних осередків "Просвіти", кожен колектив має свої освітянські просвітнянські родинки. Тому, коли я пишу педколектив, то це також означає первинний осередок "Просвіти".

У кожному педколективі шкільні є свої яскраві сторінки, досягнення, свої освітянсько-просвітнянські родинки, кожна школа має своє обличчя.

Берегометський ліцей № 2 творчо співпрацює з педагогічним факультетом ЧНУ імені Ю. Федьковича, зокрема з професоркою, завідувачкою кафедри педагогіки та методики початкового навчання Світлоною Романюк, що дає можливість підняти ефективність освітнього процесу.

Міліївський ліцей ім. Д. Загула має свою родинку — виховання дітей на прикладі життя і творчості репресованого, відомого українського поета-патріота Дмитра Загула. А щорічне вручення літературної премії імені Д. Загула стає для всієї Буковини просвітнянським святом. Багато проводиться різних гарних патріотичних заходів.

Клавдія Назаренко назвала Банилівський опорний ліцей "оазою патріотизму". Школа імені воїна-Героя, випускника, а потім вчителя Івана Діаконюка, який в числі перших у 2014-му році героїчно поліг на полі бою. У школі із покоління в покоління передаються славні традиції і духовні надбання у формуванні в дітей любові до рідного краю, рідної мови.

Коритненський опорний ліцей — у мене особливе приємне враження про школу, бо це моя рідна школа. Недавно на школі встановлено меморіальну дошку випускнику школи, полеглому в бою з рашистами, Василю Безкоровайному. А поруч зі школою збудований величний Свято-Володимирський храм ПЦУ. Духовне єднання педколективу з цим храмом дає добрі результати виховання дітей патріотами України, і духовно багатими.

У Замостянському ЗЗСО І-ІІІ ст. досить активно працює осередок "Просвіта". Він завжди відгукується на починання просвітян і про-

наліст Юрій Петричук. 20 травня 1990 року у Вишнічківському будинку культури відбулася районна Установча конференція Товариства. Головою "Просвіти" Вишнічківського району було обрано історика-краєзнавця, публіциста, поета, прозаїка, фольклориста, громадського діяча, голову ініціативного оргкомітету Михайла Іванюка.

Нині, коли росія поставила завдання знищити українську націю, ми вихоплюємо з полум'я війни найкоштовніші цінності українського народу, без яких остаточна перемога ворога неможлива — історичну пам'ять і мову. Зберегти їх і передати наступним поколінням і є головними завданнями Вишнічківського районного об'єднання ВУТ "Просвіта" ім. Т. Шевченка.

У діяльності районної організації "Просвіта" були різні періоди: періоди ентузіазму, патріотичних поривів, активної діяльності у всіх сферах творення державності і періоди спаду. Але в будь-якому випадку "Просвіта" жила і мала позитивний вплив на утвердження української мови, як державної і патріотичне виховання молоді. Багато чого втрачено, але й багато здобутків.

Виокремлю три періоди в розвитку "Просвіти" Вишніччини.

Перший — з 1989 до 1993 року, коли її очолював Михайло Іванюк. Це велична сторінка становлення, розвитку і розквіту просвітнянського руху. Вважаю,

"Вишнічківські обрії" (головна редакторка Марина Кисилиця). Асоційованими членами районної "Просвіти" є Клуб творчої інтелігенції "Німчич" (голова Марина Кисилиця), Товариство "Буковинська Гуцульщина" (голова Михайло Григоряк), Вишнічківське районне товариство "Гуцульщина" (голова Василь Марчук), з якими ми тісно співпрацюємо, обмінюємось досвідом роботи. Це дає добрі результати.

Протягом тривалих років "Просвіта" і районне товариство репресованих і політ'язнів, яке очолює відома громадська діячка і репресована Ольга Анич, працюють разом, допомагають одне одному у проведенні патріотичних заходів, вихованні молоді на прикладі життя вояків УПА, репресованих і нинішніх героїв. Ольга Анич є добрим прикладом для просвітян.

Не уявляю роботи "Просвіти" без співпраці з райкомом профспілки працівників освіти і науки. Пригадую 2013 рік, коли почалася Революція Гідності. Я звернувся до голови райкому профспілки Ярослава Борсука про виділення коштів для поїздки вчителів на Майдан, щоб підтримати революцію. Кошти були ви-

понує свої ініціативи. Тут працював відомий репресований поет-патріот, Тарас Баланюк. Для учнів він є прикладом самовідданого служіння Україні.

Директором Вашківського ЗЗСО І-ІІІ ст. є учасник бойових дій, майор, заступник командира 93-го Вижницького батальйону Іван Гавриш. Він весь час прагне допомагати своєму батальйону. Тісна співпраця з “Просвітою” допомогла йому це зробити. У м. Чикаго США є Товариство української мови ім. Т. Шевченка. Між обласним об’єднанням ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка і просвітянами з Чикаго налагодилась співпраця. Члени Чиказького товариства зібрали і вислали грошову допомогу для ЗСУ. Вижницька “Просвіта” також отримала підтримку. Спільно з Іваном Гавришем для 93-го батальйону були закуплені три рації “Motorola”, планшет. Педагогічній і учнівській колективі школи вдячні Івану Івановичу за оборону України і разом із ним виховують і навчають всебічно розвинутих патріотів України.

Усі згадані педколективи, осередки “Просвіти” спільно з учнями і батьками з першого дня війни надають матеріальну допомогу і морально-психологічну підтримку війнам ЗСУ.

Варто також згадати і подякувати за велику просвітницьку роботу заслуженому журналісту України Степану Кириляку, колишній головній редакторці “Вижницьких обривів” Ярославі Кибіч, журналісткам Анні Гудимі, Аллі Чечул, громадському діячу Богдану Гришину-Гришчуку, народній поетесі Світлані Яремі, письменниці Надії Кибіч, поетесі Олені Швейко, поету-пісняру Василю Дихтяру, композитору Тарасу Бойчуку.

Тісна співпраця з фольклористом-етномузикологом Кузьмою Смалем дала можливість видати двотомник українських народних пісень, записаних на Вижниччині, “Ой заграй нам, трембітонько”, Вижниця-2009, “Ой у горах смерекових”, Вижниця-2010, та “Повстанські пісні”, Вижниця-2012.

Співпраця з головою Берегометської селищної ради Сергієм Боднарюком дала можливість побудувати пам’ятник Тарасу Шевченку у Берегометі і відкрити його у 2014-му році до 200-річчя з дня народження.

Співпраця “Просвіти” з владою дає добрі і конкретні результати. Один приклад: якби не рішення голови Вижницької міської ради Олексія Чепіля, то не відбувся би в цьому році на базі Черешеньського опорного ліцею ХХІІІ зліт творчо-обдарованої молоді Гуцульщини.

Яскравими просвітницькими навчальними закладами у нашому районі є кафедра образотворчого мистецтва ЧНУ імені Ю. Федьковича (Мирослава Жаворонкова), Вижницький фаховий коледж мистецтв і дизайну (Роман Гаврилюк), Вашківський медичний коледж БДМУ (Микола Сашук).

“Просвіта” також постійно співпрацює з релокованими підприємствами у Вижницькому районі.

Розпочинається новий етап розвитку районної “Просвіти”. За ним — майбутнє України. А перемогу здобудемо разом — молоді і старше покоління.

Василь ВЕЛЬМОЖКО,
член НСКУ, м. Одеса

Тривалий час доля патріота залишалась невідомою для багатьох українців. Поштовхом для досліджень стала книга Л. Ф. Соцкова “Неизвестный сепаратизм: На службе СД и Абвера: Из секретных досье разведки”, видана в 2003 році. (Вочевидь, добряче “насолив” представник уряду УНР у Стамбулі московським агентам ОДПУ). Ця книга привернула увагу українських дослідників Володимира Окіпнюка та Дмитра Козлова, які започаткували пошуки матеріалів про Володимира Мурського, з’ясування деталей біографії, місця поховання, збирання його літературної спадщини. Результатами їх досліджень стали декілька публікацій в інтернет-виданні “Українська правда”.

Паралельно такий пошук проводив талановитий одеський історик Олександр Музичко, результати досліджень висвітлені в збірці одеських істориків “Чорноморська хвиля української революції” (2017). Ніби підсумком першого етапу пошуків стало віднайдення могили Володимира Мурського на католицькому цвинтарі Стамбула в 2018 році кримськотатарською активісткою Алією Усеновою. Другим етапом пошуків мають стати більш ретельні дослідження і уточнення деяких біографічних фактів.

Народився Володимир Васильович 10 листопада 1888 року в Замарстинові, що в передмісті Львова. Батько Василь Тимофійович Мурський важко хворів та помер у молодому віці, залишивши дітей (трьох синів і доньку) на дружину Антоніну Мурську (Савко). Батько Антоніни був священником, тому родина Мурських завжди підтримувала добрі християнські традиції. Наприкінці ХІХ ст. мати з дітьми переїхала до родичів в Одесу, де Володимир розпочав навчання в Рішельєвській гімназії.

Однак у 1905 році через революційні події в місті та пов’язані з цим небезпеки Мурські повернулися до Галичини, і Володимир був змушений завершувати навчання вже у Львові. Там Володимир Васильович закінчив середню школу, а згодом і учительську семінарію, здобувши спеціальність народного вчителя.

Викладання в семінарії провадилось на польській і “руській” мовах. Семінаристи отримували стипендії, починаючи з другого курсу залучалися до педагогічної практики в народній школі при семінарії. Студентське середовище в Галичині того часу було благодатним підґрунтям для формування національно свідомої особистості. Можливо, саме навчання сприяло виробленню у Володимира Мурського поглядів і переконань українського патріота.

До початку Першої світової війни Володимир Васильович працював учителем, брав активну участь у діяльності львівської “Просвіти”, був членом товариства “Взаємна поміч українського вчителства”, незмінним організатором і активним учасником вечорів, концертів, хорових виступів, які часто влаштовував “Український клуб”. Саме у львівській “Просвіті” Володимир познайомився з майбутньою дружиною, в той час гімназисткою Софією Вольською. Восени 1914 р. мобілізований до австрійського війська як офіцер запасу, а в наступному році потрапив в російський полон.

Доля, сповнена пригод

Володимир Мурський належав до когорти українських патріотів, завдяки енергії, здібностям та харизматизму яких вершилася доля народу та держави в роки визвольних змагань. Він був багатогранно і талановитою особистістю – громадським і політичним діячем, письменником, журналістом, публіцистом, педагогом, дипломатом і розвідником. У 2023 році виповнилося 135 років від народження Володимира Васильовича Мурського.

Події Лютневої революції 1917 року та створення Центральної Ради суттєво змінили перебування українців Галичини в полоні. Таке послаблення режиму дозволило Володимирі Мурському на початку березня 1917 року вдруге переїхати до Одеси. Саме тут Мурський сформувався як громадський і політичний діяч, журналіст і публіцист, один з ідеологів та провідників українського національного руху. Він активно пропагував національно-державну і культурну політику Української Центральної Ради, редагуючи разом з Іваном Липою часопис “Українське слово”.

29–30 червня 1917 року брав участь в роботі Херсонського губернського з’їзду Українського національного конгресу, на якому запропонував резолюцію щодо викладання в школах та ведення богослужіння українською мовою, а також повернення з сибірського заслання вчителів-українців і полонених галичан.

Поряд із громадсько-політичною діяльністю Володимир Мурський займався й педагогічною. Він викладав українську мову на курсах для працівників залізниці, пошти та телеграфу, в Одеському військовому училищі, читав для вчителів на курсах українознавства лекції з української мови, літератури, історії політичної боротьби в Галичині, історії української музики, підробляв уроками гри на скрипці.

З початком війни між УНР і більшовицькою Росією в січні 1918 року червоні захопили владу в місті та проголосили створення Одеської радянської республіки. Українські війська і більшість українських громадсько-політичних діячів покинули Одесу. Але Володимир Мурський зробив цього не встиг і був заарештований. Урятувати життя в цей буремний час йому допомогло тільки те, що за рішенням революційного трибуналу його відправили до одеської тюрми, а не на крейсер “Алмаз”.

Із наближенням до Одеси армії УНР і союзних австро-німецьких військ начальник тюрми Вернигора за власним рішенням відпустив Мурського та навіть особисто відвіз додому, порадивши не залишатися на ночівлю. Мурський під вигаданим прізви-

щем переховувався в одному з санаторіїв міста до повернення української влади.

На початку березня 1918 року, коли Одеса була звільнена від більшовиків, Володимирі Мурському доручено від імені української влади Одеси координувати відносини з австро-німецьким військовим командуванням та обрано комісаром юстиції Одеської української міської ради.

Від березня до вересня 1918 року разом з Михайлом Слабченком він редагував в Одесі незалежну громадсько-політичну газету соціал-демократичного спрямування “Вільне життя”. Опублікував декілька десятків публікацій на її шпальтах. Усі статті Мурського були пронизані ідеєю побудови незалежної демократичної української держави, і тому зі встановленням режиму Павла Скоропадського стали об’єктом цензурних обмежень із боку нової влади.

У 1918 році вийшов друком написаний Володимиром Мурським підручник “Коротка граматики української мови для шкіл та самонавчання”. А 4 квітня 1918 року, комісія для складання підручників з української мови видавничого відділу Міністерства народної освіти УНР ухвалила рішення про використання української граматики В. Мурського в перших двох класах середніх та вищих початкових шкіл.

Володимир Мурський продовжував тісно співпрацювати з місцевою “Просвітою”, брав участь у відкритті її осередків в різних районах Одеси, був організатором національного хору, літературного фонду імені Тараса Шевченка, “кругового” збору грошей на українську справу міста, ініціатором протестів українців проти русифікаторської політики тощо. Другий одеський період біографії Мурського звершився 30 серпня 1918 року, коли Володимир Васильович покинув Одесу та переїхав до Києва.

У столиці В. Мурський працює в щоденних газетах демократичного спрямування “Відродження” і “Трибуна”, продовжує займатися громадською діяльністю, спілкується з С. Шелухиним, П. Стебницьким, Д. Донцовим та іншими діячами.

Після приходу до влади Директорії В. Мурського було зараховано до складу делегації УНР, яка повинна була брати участь у мирній конференції в Парижі. Однак до Парижа Володимир Васильович так і не доїхав. Він залишився в Відні, який став першим місцем його вимушеної еміграції. Це було пов’язано з тим, що українська делегація не мала офіційного статусу, і дозвіл на в’їзд із французького боку отримали спочатку тільки її голова та секретар.

У Відні в 1919–1921 роках разом із В. Писнячевським, І. Кедриним, А. Хомиком редагував журнал “Воля” (останні три номери – “Воля України”), у якому надрукувала свої перші літературні твори Оксана Драгоманова,

двоюродна сестра Лесі Українки.

У 1921 році Володимир Мурський разом із своєю дружиною, перекладачкою Софією Мурською жили у Відні, де його призначили пресовим референтом посольства УНР. Дружина у 1918–1921 роках працювала в апараті Міністерства закордонних справ УНР. У лютому 1922 року Володимира Мурського призначили виконувачем обов’язків директора Департаменту преси та інформації Міністерства преси і пропаганди УНР.

З 1929 по 1935 рік Володимир Мурський був представником екзильного уряду УНР у Туреччині. Стамбул на той час представляв собою добре облаштоване радянськими спецслужбами “агентурне гніздо”, і Володимир Васильович майже одразу став важливим об’єктом їхньої оперативної розробки. Але навіть у таких складних умовах Мурський зумів зробити багато корисного для України та відновлення в майбутньому її незалежності.

Перебуваючи в Туреччині, Володимир Васильович видав книги “Україна та її боротьба за незалежність” (1930) і “Правдиве обличчя нової Росії” (1932).

19 липня 1935 року на 47-му році життя він помер, як вважається, внаслідок раку, але сьогоденні дослідники пов’язують його смерть з низкою загадкових смертей діячів УНР у Стамбулі, які, можливо, були отруєні агентами ДПУ.

Могила Володимира Мурського була знайдена в Стамбулі у 2018 році активісткою кримської діаспори та Українського культурного товариства Стамбула Алією Усеновою та зараз опікується Генеральним Консульством України у Стамбулі.

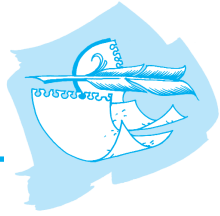
Володимир Васильович Мурський прожив коротке, але надзвичайно насичене та багате на події життя, життя невтомного борця за свободу власного народу. До останнього подиху він вірив у те, що його мрія – падіння радянської тоталітарної імперії та відновлення державної незалежності України – обов’язково здійсниться. Хоча це сталося тільки через 56 років після смерті Володимира Мурського, однак у цьому, безперечно, є і його заслуга.

Непросто склалася доля рідних і близьких Володимира Мурського. Дружина Софія (Зося) Вольська-Мурська була відомою громадською діячкою, перекладачкою з англійської та французької мов, філологинею. Померла 1946 року та похована в Мюнхені на одному цвинтарі зі Степаном Бандерою.

Старша дочка Мурських Софія народилася в Тарнові в 1921 році. У другій половині 1920-х років навчалася в Парижі, де в цей час проживала старша сестра її матері – Марія Пчелинська. Після переїзду подружжя Мурських до Стамбула Софія восени 1930 року продовжила навчання в місцевій французькій гімназії. Після смерті батька проживала разом із матір’ю на заході України. 5 серпня 1942 року вона вийшла заміж за відомого вченого-тюрколога Євгена Завалинського. 18 січня 1944 року народився син Володимира. Згодом подружжя виїхало до Франції, а в 1950 році родина емігрувала до Австралії, де оселилася в передмісті Мельбурна. У 1995 році Софії Мурської (Завалинської) не стало.

Молодша дочка – Олена Мурська (Супрун) – після повернення разом із родиною зі Стамбула в Україну в еміграцію не виїжджала. Проживала у м. Соснівка Львівської області.

Павло МОВЧАН

Остання книжка Бориса Кононенка “Сонцеклонні вірші” є, власне, своєрідним маніфестом людини, яка на генному рівні відчуває свою спорідненість із землею, яку вона обробляє, доглядає, живучи не за настінним сьогочасним календарем, а за чотирма порами року, чотирма періодами часу, намагаючись зрозуміти і своє місце на цій землі, збагнути Час: сьогочасня і минувшину, адже будучина, як і вічність, є похідною від двох перших категорій.

*В минуле я видивив очі,
зливаючись з болем землі.
Гени — невидимі зодчі —
відтворюють єдність рідні...*

Можливо, хтось скаже, що цитовані рядки не бездоганні, не завадила б чіткість поетичної мови до мільської широти... Так, справді широкі. Так, як розуміє себе сучасний хлібороб: хто він?! Слухаючи розповіді Бориса Кононенка про бджолині сім'ї, про його власні землеробські клопоти, я пригадував, як у дитинстві з цікавістю розглядав у батьківській коморі два старих вулики, у яких мати зберігала квасолю і пшоно, від матері й довідався, як під час колективізації з нашого двору було забрано все до сурки, весь реманент, залишивши від великої клуні одну шулу, яку не змогли висмикнути із землі... Цю шулу батько використав під повітку, де згодом зберігалася солома, кулики із сухого бур'яну і різні палічки для розпалювання в печі і грубці. А в тій старій шулі якісь бджолоподібні комахи поробили отвори і щось носили туди — чи пилок, чи нектар... Але я сприймав їх, як бджіл, наших бджіл, це був мій власний вулик. А ті два, порожні, я згодом ототожнив з реальними домітками для божих комах. Бо розкуркулення відбувалося пізньої осені, коли бджоли спали, а слуги народу, на ту пору — сталінські найманці, вирізали стільники, залишивши на тій непіддатній шулі медові відбитки своїх хижих пазурів...

Це все я згадав у бесіді з Борисом Кононенком, одночасно вигорнувши з пам'яті епізод, як одного разу, під час оранки городу, вивернули сулію сорокалітнього меду, що був закопаний покійним дідом Устимом, який відійшов у вічність 33-го року... Цей епізод став для мене відправним, коли 56 років тому, працюючи сценаристом у сценарній майстерні кіностудії імені Довженка на запрошення високопорядного чиновника Василя Васильовича Цвіркунова, я написав кіноповість “Коли відстоюється мед...”. Ось така своєрідна ретроспектива: від виораної сулії меду до розкуркулення. Наївний, думав, що моя історія підсолодить наше національне життя...

І ось — Борис Кононенко і його бджолині клопоти! Сімей багато, ніколи вгору глянути, суцільна біганина. А ще ж треба й землю порати, орати, сіяти, підживлювати, жниувати, зносити збіжжя в засіки — і так рік за роком, як каже Борис — все життя. А в ньому є ще й хвилини радощів —

У кожному суццюму — Сонце!

Збігло більше року, як геніальний (без перебільшень) скульптор Анастолій Куц познайомив мене з цікавою людиною, пасічником і хліборобом за покликанням — Борисом Кононенком, автором п'яти поетичних збірок, лауреатом літературно-мистецької премії імені Василя Симоненка та загальнонаціонального конкурсу “Українська мова — мова єднання”.

спілкування зі словом. Словом не буденним, а святошним, вібуручим від особливої енергії — енергії Сонця. Ми ж бо пам'ятаємо, що “в кожній людині є Сонце. Тільки дайте йому світити”. Це — Сократ. У далекі часи він зазначав, що кожен суццюму у цьому світі наділений особливою енергією, котра споріднює нас із невгасимим небесним світилом. І йдеться тут про нашу спорідненість із Космосом і, передовсім, з таким звичним у щоденному бутті людини Сонцем, яке животворить, надирає, наснажує, зріднює, сполучає, а відтак і відмірює Час, тобто людський вік, обіцяючи ще й позачасся, адже Сонце вічне в небесному безмежжі...

Сонцеклонство є найдревнішим актом влячності короткосуццюму — вічносуццюму... Людина є носієм скалки-частки від великого єдиного — Сон-ця. Адже всепермагаюче світло є доказом любові безкінечно небесного до всього земного, внаслідок чого все, за визначенням діда Олександра Довженка, “проізростає” — оживає, формується, видозмінюється, пере-

ЛЮТНО ТРАНСЦЕДЕНТНОГО ДРУГОГО, який перебуває і поза часом, і поза простором...

Так, справді, важко знаходити місце Богу в просторо-часовому, причинно-наслідковому світі. Так, справді він важкий і в особистісному плані, оскільки наш духовний досвід стрімко уривався в роки совєцького безбожжя та всездозволеності. Ми, живі свідки тих історичних світових недоліків-збоїв, у жодному разі не є суддями чи адвокатами нашого сьогочасня: ми є учасниками цього процесу розпаду імперського московського світу, отже, й активними прибічниками тих категорій, що асоціюються зі світлом, Сонцем, тобто категорій моральних: сумління, віри, справедливості.

*Пам'ятаймо корінь і насіння.
Пам'ятаймо звичаї свої,
Щоб наступні наші покоління
Розцвіли, як грушка навесні.*

Як бачимо, засоби прості, рими звичайні... Внутрішні вібрації, гра на клавішах складів, відлуння народно-пісенної

воно зливається з усім, що і творить цілісність світу. Проте з роками воно стає центром світу, воно — в краплині дощу, у стрімкому потічку, воно рухається, голубить, гріє, воно є мірилом часу, воно є на пологнах, що вибілюються на траві побіля річки, воно пронизує крони верб, пірає в хмарах...

Воно, воно, воно! І подосі не збагну, чому слова “сонце”, “небо” — середнього роду. Не збагну подосі, чому після двох тисячоліть християнства в Україні трапляються люди, які не втратили того дитячого обоження Сонця... Як, наприклад, Борис Кононенко, який свою чергову поетичну збірку називає “Сонцеклонними віршами” — немовби рішуче відкидаючи всі твердження про безкінечний світ, про існування інших галактик, про наявність у Космосі — без ліку! — інших сонць... Що це — інфантізм, зумисне звуження світобачення, відкидання науки, досягнень аеронавтики, космонавтики, астрономії, та й взагалі самої суті фізичних законів? Запитань виникає безліч, а відповідь, яку знаходжу, у мене одна: віра. Віра дохристиянська, віра пра-пра-правікова, яка оголює одне підложжя нашого автора: первісність. Тому і рідновірство тут присутнє як неспростовний аргумент.

І мені цікавий оцей атавізм, оця рудиментарність світоглядна, яка, власне, і спонукає Бориса Кононенка вдаватися до творення поетичних текстів — часом наївних, коли б не сказати — примітивних, але не в тому загальному трактуванні, як щось загумінкувате. Ні! Це як творча установка в народних майстрів, що працюють, за нашим розумінням, так, як було до них, до нас... тобто було це завжди, від трипільської доби, на генному рівні.

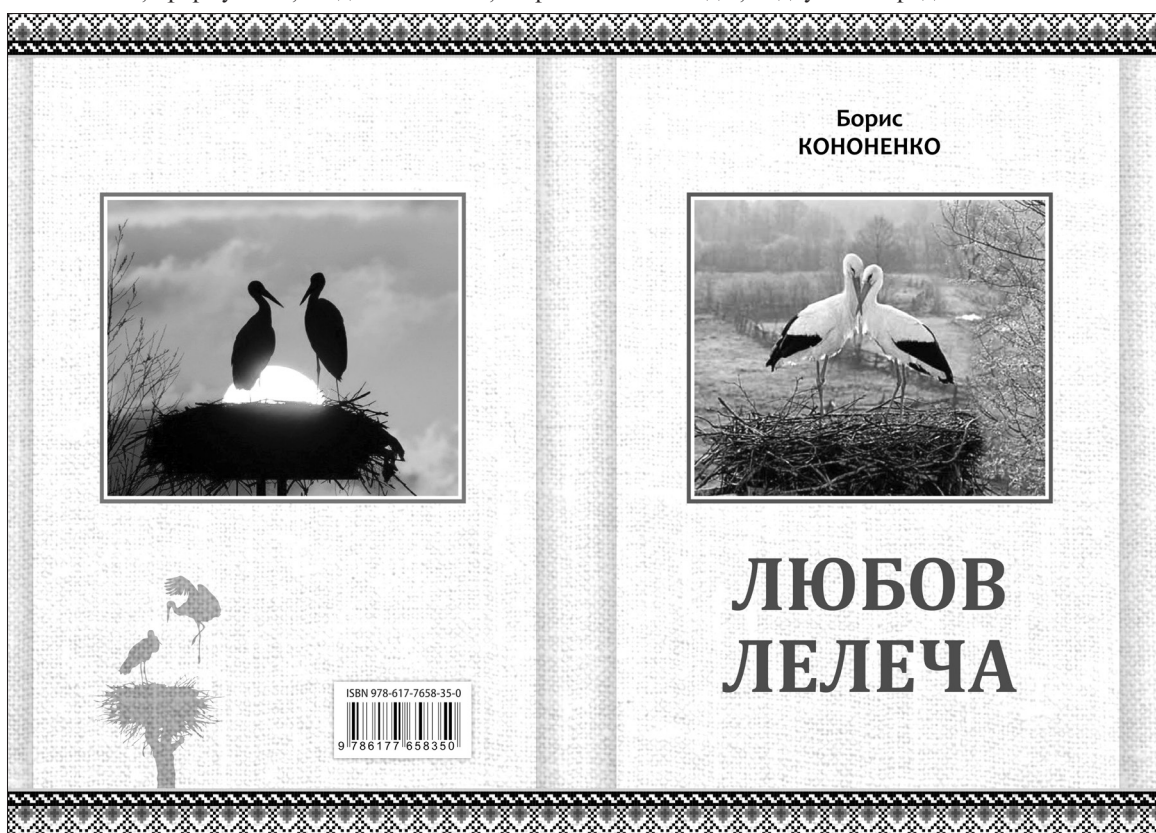
Сакральність ця закладена на підсвідомому не лише у візерунках, символах, що зберігають гончарні вироби, які дійшли до нас із глибини віків і які й подосі відтворюють гончарі, різьбярі, ковалі, вишивальниці, ткачі, теслі чи кушнарі. Але й в мові. А це, передовсім, фольклор: замовляння, закляття, голосіння, шедрівки, колядки, — аж до обрядових дійств, до, власне, народних пісень, першою ознакою давності яких є ритмізованість словесних формул, а повторюваність образів та метафор не є ознакою штампів чи трафаретності. Ні! Усі давні сакральні твори від Упанішад до Бхагавад-гіти є ритмізованими.

Адже за давніми уявленнями і віруваннями першолюдина Адам розмовляв ритмізованою мовою з елементами піснетворення. Отже, можемо припускати: мова поетична — найдавніша форма самопрояву людини.

Тому сонцелюб Борис Кононенко самопроявляється в поетичних текстах, у поетичних формулах, як вишивальниці себе самопроявляють у незмінних візерунках і символах, пояснити які вони не намагаються, адже це виходить із глибини їхнього ества. Їхнє власне, індивідуальне означає хіба добром візерунків і кольорів, але без втручання в композицію тканого чи вишитого рушника.

Саме цим і зумовлена така внутрішня установка Бориса Кононенка — на традиційність, на влізнаваність, на зрозумілість. На себепроявлення в поетичних формулах, тропях і епітетах, які не потребують інтелектуальних зусиль для осягнення їх, а зорієнтовані на так зване опосередковане розуміння. Не шукайте додаткових підтекстів: текст є таким, як є: читайте, сприймайте.

Сонцелюб постає сонцелюбом, життєлюб і є життєлюбом. Самим собою.

сотворюється... Світло — це енергія добра в чистому вигляді: кванти цього світла — це спасенні імпульси любові. І за це треба платити взаємною любов'ю: сонячна скалка відбиває, відімпульсовує назустріч світло... Світло — світлу!

Проте ми знаємо, що не існує історії як абстрактної категорії поза межами людини... Саме тому Борис Кононенко рефлексує на ті катаклізми темряви, які руйнують і людину, і надовколишній сонячний ландшафт, катаклізми, спричинені носіями не сонячних скалок, а нічних згустків зневаги висті московських орків, які готові весь світ занурити в суцільну нічну густину.

Центральним об'єктом у геліоцентричному вимірі для Бориса Кононенка залишається людина та її індивідуальна доля.

Певною мірою він є містиком, чия віра ґрунтується на сталості світогляду, а його релігійність геліоцентризму — на світі зримо, світі, який можна відчутти, розгледіти, а не здобути духовним досвідом, досвідом, що поза межами зримого, який досягається високим духовним напруженням, метафізичними коливаннями душі як визначальною субстанцією, пов'язаними з неможливістю осягнути Бога, тобто АБСО-

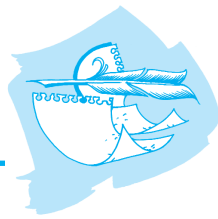
поезії. Кризь ясність чи затуманеність поетичних текстів проступає розмитість образів і водночас чіткість предметного світу.

Відчай і страхи Бориса Кононенка нам близькі і зрозумілі. Світ страхів — із глибини темряви, а світло неодмінно пробивається крізь будь-які хмари: Сонце заяскає над обр'ями України.

Процес освоєння світу через Слово і завдяки йому триває тисячоліття і триватиме, поки людина існуватиме у світі. Усі емоційні та смислові реакції людські зафіксовані у слові: воно, як дзеркало, відбиває, віддзеркалює все, що не лише поза нами, весь макросвіт, але й мікросвіт, а найважливіше — це в тобі самому, у твоєму естві, що найважливіше в серцевині твоїй, у душі твоїй.

Зрозуміло, що дитинним зором ми фіксуємо, вражені побаченням і почуттями: сонце! вітер! хмари! дерева! Голоси — людські, пташині, тваринні. А над усім — верховне Сон-це-е! Так, ми всі від народження, з перших своїх кроків сон-це-люби. І зрозуміла річ, що воно, Сонце, є найвизначальнішим у нашій свідомості після Матері та Батька. Сонце! Воно з першокроків ще не виокремлене, ще не зацентоване,

Борис КОНОНЕНКО. Нитка долі

Малими кроками до Перемоги!

Григорчук-Войтко
Наталія Володимирівна.
Дорога до Перемоги : [поезії] /
Н. В. Григорчук-Войтко. – Чернівці: Техно-
друк, 2023. – 72 с.

У Чернівцях у видавництві "Технодрук" вийшла чергова збірка поезій Наталії Григорчук-Войтко – "Дорога до Перемоги". Вірші, які ввійшли до невеликої книжечки, пронизливо передають сьогодення України, передають переживання українського народу, адже це невимовний біль кожної людської долі.

Авторкою передмови цього літературного видання виступила начальниця Відділу освіти, культури, молоді та спорту Великокучурівської сільської ради Чернівецької області Людмила Настасійчук.

Дизайнер обкладинки – Віктор Безпальченко, працівник обласної книгозбірні імені Михайла Івасюка, створив своєрідне "обличчя" трьох солдатів-ангелів, які крок за кроком наближають ту омріяну Перемогу, рухаючись тільки вперед.

Українська нація – незламна! Її прагнення до вільного і мирного життя палають у серцях вірою у Перемогу.

До збірки входять вірші-присвяти славним і безстрашним воїнам-захисникам, які з великою мужністю стали на захист нашої України. Глибокопроникливі рядки авторка передає своєму читачу, малює думки про неминучу Перемогу над зловісним і прадавнім ворогом. Подвиг українського народу, без сумніву, буде вписаний в українській та світовій історіографії.

Читаючи вірші буковинської поетки неодноразово задумаєшся над плином часу, а час – це все: мрії, надії, сподівання, мирне життя, здоров'я рідних людей, усмішка батьків, ніжний дотик коханих... Тому, сьогодні, як ніколи, нашим воїнам потрібна словесна підтримка, адже ми маємо вірити в Перемогу так, як вірять вони. Тож, нехай це римоване слово підтримає наших воїнів, а вони якнайшвидше приведуть нас до Перемоги.

Останній розділ книжки – вірші-присвяти воїнам, які, на жаль, покинули цей світ захищаючи свою рідну землю та незламну Україну. Світла пам'ять кожному із наших полеглих захисників, котрі з вірою і відданістю боронили рідну землю і стали Ангелами-Хранителями для своїх рідних, близьких і своєї Батьківщини.

Поезія – це також зброя, і слово завжди було попереду. Вірмо у нашу Перемогу! Адже у нас єдина дорога – дорога до Перемоги!

*Наші мрії забрала війна...
Затоптала дитинство крилате.
Столелила навіки вона,
Рідну стежку до мами і тата.
Там розкидані міні тепер,
Там лиш вітер тривогою свище.
І руїни будинків-хімер,
Перетворені на попелище...*

Р. С. Наталія Григорчук-Войтко – наша сучасниця, педагог, філолог за освітою. Вміло пише як про природу, любов до рідного села, так і на патріотичну тематику.

Народилася поетка 20 березня 1981 року в селі Свячів Сторожинецького району Чернівецької області.

Авторка книг: "Ступаю тихо на траву" (2008), "Мелодія серця" (2009), "Любові вічний дар" (2019), "Люблю як вперше" (2020), "Ранок і сонце" (2022), а також віршів серії листівок-присвят Героям Буковини "Речники хоробрості" в межах проєкту Чернівецької обласної організації НСПУ "Слово – у гарячих лавах української нації".

Віктор БЕЗПАЛЬЧЕНКО

***

У словоблудів – реверанси
у каламуті протиріч...
Давно забута вже міманса, –
панує шундр убогий спіч.

Вчимося в Гегеля й Гурселя.
Сковороди – глибинна суть...
Але ж чому навкруг пустеля?
Аморфність душ.
Клекоче ртуть!

Регрес удавом обвиває
прадавні звичаї життя.
Здається, просвітку немає.
Гріхи, гріхи...
Біль каяття.

Ілюзій чад,
Аж тхне буденність.
Невігластво тотальне, глум.
Для кого ж творчість? Де ж натхнення?
Біль – перевеслом...
Лише сум.

***

Для тебе честі забагато,
щоб мені будь, москалю, братом...
Ти був справіку тільки катом
для усіх сухих на землі!
Згори дотла, щоб у золі
знайшли нащадки чорний камінь
з карбами: проклятий віками.

***

Піднесене у вись знамено
єднає нас в єдину рать.
Ми всіх згадаєм поіменно,
щоб українським муром стать.
Аби наступні покоління
запам'ятали назавжди,
що смерть за волю – воскресіння,
долання чорної біди...
В душі незгасна іскра Божа
не тліє холодом з-під хмар,
ми вирвем з пащі зловороже
жало отруйне яничар.
У душах наших іскри Божі
горять від гніву, наче жар.

***

Не печалитись ніскільки –
стиснем міцно кулаки.
Голос тихої сопілки
знов пробуджує віки.
Знову скрипка тонко плаче,
переповнює ущерть
серце смутком.
Гей, козаче,
москаля скарай на смерть!
Ущертуємо медами
наші чари золоті!

Бо святая правда з нами,
переможні дні – святі!

Нитка долі

Не журитись, а славити,
бо ми – славні таки.
Вслухайсь в голос трембіти,
він – розбудить віки!

Дзвінко дримба поплаче,
бо ж не все ще збулось.
Тож до бою, козаче,
щоб нам краще жилось!

Наповняймо по вінця
ріг достатку і знань,
щоб онукам – гостинці, –
звичаї дарувать.

Вишиванкою – пісня,
вишиванка – в душі.
А стежина первинна –
килими, спориши...

Всім, живе хто по Праві,
Доля нитку пряде.
Так, щоб рід був у славі.
Слава Роду – святе!

Горня

Мандруймо вічним дровом Роду
крізь полини, вогонь, негоду.
Туди, де наше перше сім'я.
Початок там – святе коріння.

Там – в ковилі блукає літо.
Там – перший сніг, там Дідух-жито...
Крізь вічні битви і пожари
тягли воли століть мажари.

Скрипить минувшина літами
і крутить колесо Сансари...
І зберегла для нас земля
Трипільське дивнеє горня!..

А в тім горні – зерня любові
і візерунки на прамові.
А в тім горні – джерельця Праві,
щоб рід продовжили у Славі!

А в тім горняті – житній колос,
бувалих предків міць і голос.
Під небо чуть "Ой Дана-Дана..."
Співає ніжно так Відана.

А в тім горняті – сіль землі –
з правіку ширі мозолі.
А в тім горняті – прояв Яві
життя жертвовного у Славі.

А в тім горняті живуть мрії –
пагіння радості й надії.
Міцніє Роду ясне віття –
життя основа в цілм світі.

Грушка

Добігає день моєї Яви.
Ностальгія давньої весни...
Не шукав ні вигоди, ні слави...
Дичка-грушка часто ходить в сні...

Усміхалось чисте біле личко.
Розпустила ніжний білий цвіт.
І нектар спивали бджоли звично.
Квіти-очі мріяли у світ!..

Сплундрували.
Залишився стовбур,
що гойдає щепи байстриків...
Чи наступить день твого прозріння
з каламуті рабських злих віків?!

Пам'ятаймо корінь і насіння.
Пам'ятаймо звичаї свої,
щоб наступні наші покоління
розцвіли, як грушка навесні.

Заспівають бджоли-медовози?!
Мов карати чистої роси
покотились полинові сльози...
Ох, як важко спогад цей нести!

Ох як важко поміж словоблудів.
Ох як гидко смітником іти.
Цілять терням у відкриті груди,
Сад квітучий риють, як кроти.

Я чекаю Перунові грози.
Сподіваюсь – змиють нечисть-бруд.
Хочу бачить – заважають сльози...
Хочу вірити, що прозріє люд!

***

"Кожному городу – нрав і права"...
Дума, що має свій ум голова.
Думає, розуму має – не трішки...
Шкода – не бачить, як смикають віжки.

Бачити більше – не може й не хоче.
Жаба зелена душу лоскоче.
Правда – у звичаях, в рідному слові,
в генах від пращурів рідної крові.

***

"Ну що б, здавалося, слова"...
Слова розумні, та чи мудрі?
Замерзлі, як ріка у грудні.

Навколо – хаос, каламуть.
Вклоняємось чужій химері.
Покличмо мудрість Роду в двері,

Чи так, в ілюзії чужій,
на смітник викинуть,
як гній?

***

І люд – не люд.
Бариг ватага.
А на умі – тютюн та брага.

***

Бачу, мрії мої – ой журливо
упадуть, як з троянд пелюстки.
Але я сподіваюсь на диво,
що прозріють, прозріють таки.

***

Твори буття, твори майбутнє –
У звичаї, в любові, у Трисуті.
Оце і є святе підгрунтя.
І внуки виростуть могутні!

***

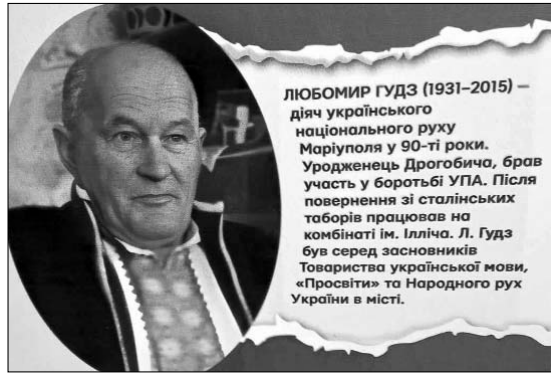
Немає смерті в потойбіччі.
Є лиш життя нетлінне, вічне.
А смерть відкриє брами божі
на світлі Луки на Сварожі.

Ігор ЗОЦ

Третій місяць у найвелелюднішій столичній локації триває виставка, де “Просвіта” згадується як одна з державотворчих інституцій.

Сама вулична виставка складається з 15 банерів, що розташовані за адресою Хрещатик, 22, біля приміщення Головопшти. Ідея заходу полягає в тому, аби за допомогою історичних фото та ілюстрацій показати історію міста-героя Маріуполя від козацького періоду до сьогодення. При цьому особливий акцент сфокусований на його історичній приналежності до України.

ЛЮБОМИР ГУДЗ (1931–2015) – діяч українського національного руху Маріуполя у 90-ті роки. Уродженець Дрогобича, брав участь у боротьбі УПА. Після повернення зі сталінських таборів працював на комбінаті ім. Ілліча. Л. Гудз був серед засновників Товариства української мови, “Просвіти” та Народного руху України в місті.

Так, на одному з банерів читаємо, що в 1917 році авангардом українського руху в місті були місцеве товариство “Просвіта”, українські гуртки на заводах “Нікополь” і “Провіданс”, видання “Маріупольське слово”.

В іншому місці виставки натрапляємо на згадку про “Просвіту”, яка намагалася діяти в місті під час німецько-фашистської окупації. Зокрема, розміщено фото Миколи Стасюка, уродженця Січеславщини, який був одним із засновників Центральної Ради в 1917 році – за це був ув’язнений більшовиками і після відбуття покарання напередодні війни опинився в Маріуполі, працював сторожем. За нацистської окупації став редактором “Маріупольської газети”, одним із керівників надрайонного проводу ОУН і місцевої “Просвіти”. У 1943 році гестапо заарештувало всіх керівників антифашистського підпілля в місті, зокрема Миколу Стасюка. Згодом його і більшість патріотів окупанти розстріляли.

Відродилася “Просвіта” в місті на початку 90-х років минулого століття завдяки таким активістам, як Любомир Гудз (1931–2015), чіє фото і коротка біографічна довідка вміщені на виставці. Зокрема, повідомляється, що уродженець Дрогобиччини брав участь у боротьбі УПА, а після повернення зі сталінських таборів працював на комбінаті імені Ілліча. Був серед засновників Товариства української мови, “Просвіти” та Народного Руху України в Маріуполі. Віддаючи належне фахівцям, які наповнили банери українським контентом, не можна не продовжити тему справді героїчної діяльності просвітанів у місті Марії. Йдеться насамперед про незаслужено забуту постать Миколи Фененка, який, як і Микола Стасюк, брав активну участь і в “Просвіті”, і в антифашистському підпіллі.

Віктор МІЩАНИН, провідний науковий співробітник Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному, кандидат історичних наук

Так зніківчанин Василь Ніценко звертався до українців із чужої Московії в 1917 році.

Зніківчанин Василь Ніценко на початок Української революції 1917–1921 років перебував далеко від рідної домівки, відбуваючи службу в царській армії в Ярославлі, що в Московії. Але й там він уважно слідкував за подіями в Україні, зокрема, у рідному Знікві. Це видно з його листа, який був надрукований у зніківській газеті “Труд” у номері за 23 червня 1917 року. З написаного бачимо, що це був один із небагатьох національно-свідомих на той час українців, який на відміну від багатьох українських діячів розумів значення тогочасного моменту для подальшої долі України, бачив усю внутрішню суть москаля, яка не змінилася донині. На жаль, земляки не дослухалися до слів Василя Ніценки, забувши про матір Україну, кинулися ділити землю. Москальня не забарилася, щоб вкотре скористатися цим шансом і ковтнути нашу Україну. Чимало з написаного

“Наш Маріуполь” – з “Просвітою”!

Справді незламний Фененко

Згадка Фененка у зв’язку з виставкою стала не випадковою і з тієї нагоди, що 31 грудня минає 115 років з дня народження Миколи Васильовича. Він є уродженцем Глухівського повіту на Чернігівщині (нині Сумська область). На долю Миколи Фененка випало чимало випробувань.

Вже у 20 років більшовики забрали його зі студентської лави і засудили до 5 років ув’язнення за “контрреволюційну діяльність”, якою юнак, звісно, не займався. Другий арешт Фененка здійснила німецька влада в окупованому Маріуполі у грудні 1942 року. На той час він завідував відділом у краєзнавчому музеї міста, активно діяв з “Просвітою” і входив до ОУНівського підпілля. Однак довести провину Фененка гестапівці, як не дивно, не змогли, тож він повернувся до роботи і навіть продовжив дописувати до “Маріупольської газети”. На шпальтах цієї українськомовної газети виходять його статті про гетьманів Богдана Хмельницького і Павла Полуботка, кошового Івана

Сірка, Михайла Грушевського, Голодомор 1932–1933 рр.

Закінчення Другої світової Фененко зустрів у Західній Європі, де був знову заарештований, тепер уже радянським “смершем”. Після перевірки у фільтраційному таборі він повернувся до Маріуполя, але втішався вільним життям недовго. Восени 1945 р. був заарештований НКВС, а через віпроку трибунал Сталінської області засудив його як “ідеолога маріупольського ОУНівського підпілля” до розстрілу. Згодом цей вирок замінили на 20 років таборів. Покарання відбував у Воркутинському таборі. У 1956 році амністований і повернувся до Маріуполя, де працював учителем географії в школі робітничої молоді. У цей важкий після ув’язнення період він знайшов сили, щоб здобути вищу освіту – заочно закінчив Луганський педінститут.

Але викладацькою роботою він не обмежувався. Написав і видав дві книги: “Топоніміка в творач Т. Г. Шевченка” (1965) у видавництві “Радянська школа” і для дітей

– “Земля говорить” (1969) у “Веселці”. Ще дві книжки, над якими працював, так і не побачили світ. Рукописи праць “Хроніка Пржевальських” і “Тарасова левада” зникли після смерті автора. Кажуть, до цього причетне КДБ, адже всі колишні політичні в’язні перебували під їхнім наглядом довічно. Тому не видається дивним, що коли самотній вчитель і письменник Микола Фененко залишив цей світ на 61-му році життя – поховали його таємно, під наглядом радянської спецслужби. А про місце поховання стало відомо завдяки українським патріотам лише через десятиліття.

Небайдужі маріупольці збрали кошти і встановили пам’ятник на могилі вчителя, краєзнавця і письменника.

Саме просвітяни Маріуполя на чолі з незмінним головою, лікарем Анатолієм Морозом ще в 2008 році виготовили меморіальну дошку на честь Фененка, але ні тодішня місцева влада, ні та, яку обрали в 2015 році, не дозволила її встановити на будинку бібліотеки, де постійно працював письменник на довілля.

А в 2017 році невідомі зруйнували не тільки скромний пам’ятник Миколі Фененку на цвинтарі, а й зрізали повністю бузок, який спеціально висадили активісти як улюблену рослину покійного. “Просвіта” разом із товариством “Меморіал” відновили пам’ятник. Планували було провести до 110-х роковин з дня народження Фененка науково-практичну конференцію, але жодної інформації про те, що захід відбувся, знайти не вдалося.

Між тим, постать незламного просвітянина і письменника, який чверть свого життя провів у радянських катівнях, заслуговує значно більшої уваги, ніж досі. Про це, зокрема, ще на початку століття писав відомий маріупольський краєзнавець, освітянин Павло Мазур. Пригадується, його нарис про Миколу Фененка вийшов з промовистою назвою “Тихий подвиг”. Цією статтею автор нагадав, що саме завдяки винахідливості і сміливості Миколи Фененку вдалося врятувати від знищення фашистами в 1942 році фонди краєзнавчого музею і його бібліотеки. Школа, що нащадки в особі Маріупольської міськради не оцінили...

“Спасайте нашу матір Україну!”

солдатом-українцем 106 років тому є актуальним і нині, коли Україна знову бореться з московською ордою.

Василь Ніценко писав: “Шановний редакторе! Прохаю надрукувати в Вашій високоповажній газеті такого листа:

Товариші Українці! З далекого Ярослава шлю Вам щирий привіт і зву на з’єднання. Настав час, коли судьба і щастя нашого рідного краю кинута на всі. Коли ми не зумієм тепер вернути давнішню славу, вольність і права нашої України, коли упустем час поставити у весь зріст свій рідний скривджений і поповований край, то не естє ми сини України. Стид і позор навіки покриють наші голови.

Спасайте нашу матір Україну. Требуєте гуртування українських полків, дивізій, корпусів; шліть все своє війсьско не в Сибір та Петроград, а в Київ, там його ждуть з щирим серцем наші товариші. Зараз в наших руках сила (а де сила там і повага) і не дай Боже упустити цей час. Знайте, товариші, що від Керенського до послідняго росіянина добре знають, що Росія без України – ніщо.

Завше пам’ятайте, здавна наша країна служила багном для руської культури. Росія

грабувала наші багатства, а самих нас презирала, з нас сміялась, считала хуже собак – “хохол ничто”. І хіба можна з такими ворогами іти до спільної державної роботи? Народ в 35 мільонів не дасть себе псувати, він сам напши собі закони, сам керуватиме своїм краєм. Годі ждати милостини у у давніх деспотів.

Але, товариші, до нас дійшла погана чутка – буцім-то в нашому повіті почались змагання за землю.

Схаменіться, хіба час тепер споритись! Краце ті сили положіть на здобуття щастя України, а землю поміж себе поділите потім. Тепер же ви споритесь, а руські поглядують на вас та совітують всю землю одбрати без грошей. Так не буде; земля поділиться – це добре, але взят її без грошей у хлібороба, який потом і кров’ю здобував її – це не гарно. Гадаю, що це все перемелиться і на Українських Установчих Зборах хлібороби сами порішають, як краце зроби.

Одного тільки, товариші, бійтеся, щоб не заварилась каша як в 1905 році, тоді ту кашу прибіжать “хлебать” руські і вмісті з нею ковтнуть нашу Україну.

Свій народ я добре знаю і ручаюсь, що коли

Не можу не навести і думку академіка Івана Дзюби про героя цієї оповіді. У своїй передмові до книги “Донбасія” (Донбасія / Ігор Зоц. – К.: Ярослав Вал, 2021. – 252 с.) Іван Михайлович, зокрема, написав:

“...А ось за згадку про Миколу Фененка я просто вдячний Ігореві Олексійовичу. Ще в далекі 60-ті роки до журналу “Вітчизна”, в якому я працював, надходили рукописні статті історичного й краєзнавчого характеру, а то й рецензії на різні книжки – за цим підписом. Ми їх друкували, я дивувався, звідки це в Маріуполі такий універсал-українець. Потім він завовав, і мене замовкли. А вже пізніше, укладаючи Словник для Енциклопедії Сучасної України (ЕСУ), я клопотався: як знайти сліди таємничого Миколи Фененка? (Що він із “неблагополучних” – було зрозуміло). І ось слід знайшовся, Ігор Зоц мусить написати енциклопедичну статтю про Миколу Фененка!”

Що ж, написане тут, можливо, і зарахується як стаття.

Між тим, добрий спомен про Фененка знаходимо і в книжці письменника з Донеччини Петра Гайворонського “Покровськ і Покровщина” (Покровськ і Покровщина. Краєзнавчі нариси / Петро Гайворонський. – Київ: Видавництво “Український пріоритет”, 2020. – 104 с.). Автор оприлюднює листування свого земляка, борця за Незалежність України і колишнього політв’язня Антона Чуприни зі своїми побратимами. Є серед них і Микола Фененко. Цю унікальну за змістом книгу Петра Гайворонського я передав Івану Дзюбі в другій половині 2020 року.

Російська агресія проти України, варварське винищення Маріуполя, його жителів і пам’яток відтіснили на інший план минуле чого старовинного українського міста, імена, які творили його попередню історію. Будемо сподіватися, що після нашої Перемоги ми зможемо повернутися і в саме місто, і до історії його героїв – літ пройдеших і сучасних днів.

Ось такі думки, спогади та емоції викликала у мене вулична виставка.

Вона начено демонструє унікальність приморського міста, його промислове та культурне “обличчя”. Добре, що не обійшли увагою і знамениті мозаїчні композиції “Дерево життя” і “Боривітер”, які створили в місті Марії Алла Горська з колегами в 60-х роках минулого століття і які зруйнували російські нелюди. Але кожен, кому цікаво, шукайте на банерах щось своє. Так і має бути! Залишається з вдячністю повідомити, що виставку “Наш Маріуполь” підготували співробітники УНІП Віталій Бака та очільник ГО “Архі-Місто” Андрій Марусов, Український інститут національної пам’яті, міська рада Маріуполя, Національний музей Тараса Шевченка та Маріупольський краєзнавчий музей.

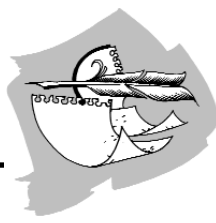
Світлина Вадима Джуваги та з відкритих джерел

б він сам робив це діло, то було б горазд, але не ручаюсь за тих нікчемних ораторів, котрі, зовсім не знаючи життя, беруться керувати життєвими справами і проводять свої химерні справи. Такі діячі роблять розвал, а не добро. 1917 р. червня 7 дня. Салдат 254 полку В. М. Ніценко”.

Дмитро Нитченко у своїй книзі “Від Зінькова до Мельборну. Із хроніки мого життя” згадував і про цей батьків лист. Він, зокрема, писав: “Мого батька від початку війни не було дома. [...] Він був мобілізований і скоро потрапив аж до Росії, до Ярославля. [...] Ще як захиталась царська влада, батько надрукував у полтавській газеті “Биржеві весті” якусь патріотичну статтю із зверненням до земляків, що імпонувало читачам. Батько в ній критикував владу... Одного дня тоді я йшов до гімназії, як наш сусід, Олексій Фенога, перестрів мене і сказав: “Ти знаєш, твій батько надрукував у полтавській газеті гарну статтю...” Але мені тоді було всього 12 років, і я ніяких часописів ще не читав”.

З цих рядків книги припускаємо, що, можливо, лист-звернення до земляків Василя Ніценка спочатку було надруковано в губернській газеті, а вже потім його передрукувала зніківська газета “Труд”. А, можливо, йдеться про різні статті.

Микола СЛАВИНСЬКИЙ

“Вірю, що не все іще сказала...”

Поезія Наталії Горішної: мозаїка суб’єктивних вражень

Не знаю, коли дівчинка з короткими/довгими косичками (через роки згадуються “намоклі”) вперше занотувала на папері рядочки, які народилися в душі, пульсували там до тієї миті, коли їм захотілося побачити білий світ, а в ньому — сонце, батьків, однокласників... Так чи так, а один із перших віршів полетів у конвертику до журналу “Піонерія” і прихистився на його сторінках у січні 1975-го. Лише історія нагадає поезії, скільки років тоді було авторці. А ось літературознавці мають підстави цитувати юні рядки про “лебединий пух” і “маєво вітрил”. Мініатюра називалася по-піонерськи промовисто: “Тепло Вітчизни”.

лісь і пішли у сон”, “Я ще напишу тобі вірш свій шонічний”, “І зблиснуть вірші у негоду”... Чи не найсонячніший у цьому гроні вірш “Поет” прощається з читачем таким відвертим, совісним, щирим рядком: “Болить мені за всіх, бо я — поет!”...

Знайти ж нещирі словосполучення неретельно як у ранніх збірках, так і в значною мірою підсумковій книжці “Крик дощу” (2019), неретельно також натрапити й на кострубатості, шорстку невідшліфованість речень, умовиводів, силогізмів. Чи не всі вони свіжі, нетривіальні. Тим, хто полює на скандальні суждення, можна порадити найоптимальніший шлях до успіху: читати цю книжку від першої до останньої сторінки, не мінуючи розділу “Відчуття слова”, де подані роздуми колеги про поезію загалом і лірику Наталії Горішної зокрема.

Найнетерплячішим шанувальникам нетрафаретності прислухатися, зокрема, ефектне зібрання автопародій “Поет у спідниці”. Ця унікальна антологія жартівливих авторських інтерпретацій — з вершини досвіду — раніше написаних власних рядків та строф приваблює і непередбачуваністю висновків, і тією тонкою самоіронією, яка таїть у собі перлини жіночої/поетичної логіки та мудрості. Автопародії хочеться цитувати або всі (їх чимало), або ж не наводити жодної: хай допитливий читач сам неквапливо подорожує територією то веселого, то сумовитого гумору, який гармонійно поєднує молодість і зрілість.

Їхню двоєдність також усоблюють у собі поема “Голгофа” та вінок сонетів “Низький уклін” — надійне осердя доробку Наталії Горішної, його визначальні світоглядні й етичні координати. Такі твори народжуються лише тоді, коли зливаються воедино вроджені хист і набута майстерність. А ще — любов до світової/рідної мінливості, жага пізнання сьогодення та історії, коли хочеться розплутати

*Клубок біблійних протиріч,
Старі спотворені легенди.*

До поеми “Голгофа” підступаєш із насторогою та відчайдушною наполегливістю. І радієш, що вона врешт-решт увінчується естетичною насолодою.

На складних перехрестях і кам’янистих крутосхилах твору проростають весняні пагопи роздумів, які еднають земну твердь і небеса, минуле, сучасне й майбутнє. Широкоформатна поема розгалужується, з кожним наступним розділом стає мозаїчною, композиційно крихкішою, але не розсипається на окремі історичні реалії, буттєві зрізи, розрізнені мотиви. Як зазначає доктор філологічних наук Василь Пархаренко, з наскрізьної біблійної тематики твору “перекидається логічний місток до трагедії Голодомору (цикл “Народомор”), героїчної самопожертви В. Стуса, чорнобильського горя”...

Маємо, без перебільшення, дивовиж-

ну, захопливу стереоскопічність! Тому, кому необхідна саме така — інтелектуальна, історіософська — поезія, повинен (ох, ця добровільна читацька повинність!) не бігти поглядом від підрозділу до підрозділу, а всотувати в себе кожне слово.

З поемою цікаво бути на самоті — від першого до завершального рядка. Дві самостійні й водночас міцно злиті частини твору, мовби задиляючись у самих себе, не соромляться шляхетно являти читачеві свою внутрішню сутність, щедру на зіставлення різних епох, промовисті аналогії, екскурси в язичницькі часи, розтаємниченні світлотієї сучасності й мандри духовного зору до мінливих обривів прийдешнього.

То втікаєш від поеми в світлицю інших творів поетеси, то повертаєшся до феєричної оповіді про те, як “Чи у ясла, чи в зоряне ложе // Мати клала дитинку свою” або як лірична героїня “Голгофи” “вслухається у Проповідь Нагірну”, виважуєш на терезах нинішніх днів сподіване/несподіване зізнання авторки:

*Мене таки цікавить ця людина —
Іуда із містечка Каріот...*

Поема приворожує чар-зіллям символів, знаків і натяків, то міцним, то павутиною тонким плетивом паралелей і зіставлень історичних часів, які переливаються в міфічне надчасся/позачасся/безчасся/всечасся, поринаєш у нестримний плин ріки чужовових років, а, повернувшись до свого, українського, берега, бачиш, що “у шибку місяць молоком тече” і, завдяки поетесі, зорієш у далечінь вічності: “Він заглядає отак іще в печери”.

Любов до вишуканої поезії, “розмотуючи століть сувій”, невтомно веде в царство класичних форм, де чільне місце посідає вінок сонетів “Низький уклін”. Після довірливого спілкування з усталеними формами починаєш миролюбно спогляда-

ти, як парубкують волелюбні верлібри. Вони аж ніяк не почуваються плебеями у вогчині традиційного віршування вже хоча б тому, що бережуть у собі відсвіт і відгомін естетичного аристократизму, визначального в координатах поезії Наталії Горішної. Водночас поетеса мовби випробовує свої версифікаційні спроможності на постромодерних орбітах, де народжуються несподівані порівняння (“Брови турчанок // Так стрімко здіймаються, // Наче мечеті”), раюють “сонця нарцисів”, “розничено час // розвінчано сни”, “важко сказати чи ЧАС ще існує”, однак раніше чи пізніше з’явиться та, “котра подарує тобі тебе самого”...

Навтішавшись віршами без великих літер, крапок і ком, поетеса знову й знову повертається (вражаючи послідовність!) до кастальського джерела: до “тріолетів кохання”, рондо, ронделів, “сонетів печалі”, ба навіть акровіршів, екзотичної тавтограми та загадкового квадрата квадратів, де панує гармонія звуків, злагода між словосполучками, дружба розділових знаків і немає рядків хрипких, деруччих, надричних.

А ще, вже незмінно, увиразнює, розпросторює улюблену триаду сонце — серце — поезія: “Серце розпалелося до краю”, “пам’ять // вмостила під серцем”, “сонце на сосні”, “Така мокринь, а в серці сухо”, “Може, й серцю любити не злочин”, “спогадами серце не загою”, “Сонце заклопотано позиркує”... Як правило, у цій сув’язі, типовій для нашої лірики, домінують роздуми про власне покликання чи й призначення: “Поезіє! Моя остання радість!”, “Господи, я ж звикла плакати віршем”, “поезія — мій пензель і мій ніж”, “це не вірші — це молитви”... Зрештою, це прозорі символи відсторонення від повсякденної марноти марнот. Свідчення стоїчного протистоювання їй — цикли “Великий Сфінкс”, “За Паулем Целаном” та “За Іваном Барзаковим”, а також “Жінки, які в мені” (серед них — Єва, Ярослава, Мавка, Маргарита...)

Уважне читацьке око, безперечно, придивиться й до гідної подиви та захоплення картинної галереї в циклі “Відчине вікно”, присвяченню двадцятим всесвітньо відомим художникам — від Боттічеллі до Катерини Білокур та Сальвадора Далі, а душа зверне особливу — пильну, прискіпливу й водночас заворожену — увагу на авторські новотвори: “народомор”, “кульбаби сонцелюбні”, “повіверлібрюся”, “бджолині перегути”, “окрились пташата”, “ошедрить сонце нас весною”... Вони, як немовлята, мають час для дорослішання, утвердження і в житті віршів Наталії Горішної, і в поезії загалом. Тож пригадається важливе зізнання чи й кредо поетеси: “Винаходжу слова — // Тих, що є, мені мало, не досить”.

Василь Стус: “За своєю душою треба стежити...”

Прочитав книжку поета від Бога Василя Стуса “Листи до сина” (Харків, Видво “Ранок”, 2019. — 280 с.).

“Дорогий читачу! Перед тобою нова редакція книжки Василя Стуса, яку з повним правом можна вважати найуспішнішою з-поміж усіх, які були видані після смерті поета, — так починає представляти цей вагомий твір його син — Дмитро Стус. — В основі цього перевидання те саме бажання поділитися досвідом особистісного спілкування з Василем Стусом, розкриття якого мав я — його син — Дмитро Стус.

Широ кажучи, я укладав цю збірку для своїх синів — Ярослава та Стефана, які нині є самодостатніми й успішними людьми. Не буду твердити, що ця книжка мала вирішальний вплив на їхнє становлення як особистостей. Як так не думаю. Але вона завжди була в них під рукою, а тому при потребі вони могли будь-якої миті звернутися до неї (підкреслюю, саме тоді, коли їм це було необхідно)...

Батькові листи, які я не надто уважно читав у дитинстві, часто допомагали вслухатися в себе та знайти відповідь... І коли вже зовсім відверто, то спілкування з батьком і його листами й віршами дали мені для розуміння життя й освіти як гігієни значно більше, аніж усі наукові університети й академії. Буду втішений, якщо занурення у творчість Василя Стуса

виявиться цікавим, а книга допоможе глибше збагнути себе” (стор. 4-5).

І справді, це найголовніше для молоді, передусім читати, щоб значно глибше пізнати себе, і Україну, щоб продовжувати гідно творити її в подальшому.

Книжка вибудована відповідно до складної, м’яко кажучи, біографії Поета, “шістдесятника”, бо ж та влада її продовжувала “вибудовувати”: після Києва — Мордовія, Колима, Урал.

На закінчення — з листа Василя Стуса до свого сина: “За своєю душою треба стежити так само, як за тілом. Чиста, світла душа — то запорука здоров’я. І завжди приємно було згадати все, що ти зробив доброго. Бо тільки добро вводить нас у коло інших людей, робить їх братами, а не просто сусідами. Так само — дбай про своїх друзів. Вони повинні бути чисті, добрі. Інших друзів не треба. А добрі друзі допомагають рости і ставати кращими” (стор. 208-209).

Коли ви прочитаєте Василю “Листи до сина”, в яких чимало його філософських (і не тільки) віршів, переказів, а також 12 записів “З таборового зошита”, ви збагатитеся глибшим розумінням постаті видатного сина українського народу, який у всьому прагнув справедливості.

Богдан ЗАЛІЗНЯК, член НСПУ

Тим-то лине й лине новочасне міфотворення про незбагненність та цілісність образного слова, його невидиме внутрішнє буття, вміння прозирати в минуле й майбутнє, а ще — про спокуси, ворожбитство та чари віршописання: “Найкращі вірші в кожного поета — // Ті, що насни-

“Золотий гроб” з кургану Солоха на “службі” Ермітажу

Юрій ПЛАКСЮК,
журналіст, письменник

“Берегом загін ішов, здалека ішов...” Передбачаю, що друга вступна фраза до статті, а це власний переклад рядка однієї відомої москальської пісні про події часів російсько-української війни початку минулого століття, налаштує дошкульних поборників “достовірної” історії розпаду імперії і триумфу більшовицького жовтневого перевороту, на несприйняття, а, то й на образ за поверхову оцінку тогочасних подій новітніми наративами... Так, давно це було, і творилося це зовсім по-іншому. Однак у цій патетичній сентенції фанатичного романтика М. Голодного і композитора М. Блантера, вилетеної ними у 1936-му році минулого століття в пісню про М. Щорса, підкупив мене своєю правдивістю тогочасних реалій не опис переможного походу воєнків, а слово “здалека” своїм правдивим значенням. Одне лиш слово, а уточнюючого змісту в ньому вдалося!

Ще б пак, у бурхливий час існування УНР всі добрі і фатальні події надходили до України постійно “здалека”... З Берліна, Варшави, Брест-Литовська, і, звісно ж, з Москви. Досягали вони наших кордонів і Києва порізно, але завше мали неабиякий зовнішній вплив на становлення української державності. Як ось і трагічний для долі України руйнівний загарбницький воєнний багатомільйонної російської армії у тисяча дев’ясот дев’янадцятьому році! Нацменшинської армії, в рядах якої і служив спершу звичайним офіцером, а згодом і самим командиром український Микола Щорс, що прийшов з багнетом на свою батьківщину десь з-під Самари чи Ставрополя до чортків осаженієм пролетарським окупантом. Себто, вдерся “здалека”, з росії, а не з рідного містечка Сновська Чернігівського повіту... Вдерся, щоб руйнувати, вбивати і грабувати! Все і вся, у тому числі і культурні та духовні надбання українського народу. (Київ, Київщина і Житомирщина добре це пам’ятають).

Майже десятиліття тривала тоді боротьба України за свою незалежність, аж доки росія не анексувала все лівобережжя і частину правобережжя, та не перетворила хліборобський край на підневільну зрадяншену колонію... Чим на сім десятиліть розтоптала її незалежність, знищила соціально-економічну самодостатність, на очах усього світу репресувала, денацифікувала і вислала на східні болота значну частину трудолюбивого, талановитого і непокірного українського народу...

Нині на календарі – третє тисячоліття: Україна понад тридцять років існує, як самостійне і визнане світом незалежне державне утворення. На жаль, компартійна українська влада перехідного періоду, визначаючи у тисяча дев’ятсот дев’яносто першому році свій міжнародний вектор розвитку, погодилася спершу поспішно на безглузде членство в СНД, а згодом накінула на себе неочачно і кремлівське ярмо європейської держави з нейтральним статусом.

Сяк-так країна мирно проіснувала в цьому ярмі аж до 2014 року, а вже після 24 лютого 2022 року, коли знахобнілий цар “Пу” спробував накінути їй ще й пострадянське колоніальне ярмо, від позірною нейтрального статусу України не залишилося й згадки! Бо ж, як і майже сто років тому, наша влада очікувано не очікувано прорахувалася, тому народ був змушений вкотре брати в руки зброю, щоб укотре героїчно протистояти осаженілій рашистській навалі, яка припала на його суверенну територію з мокшанського “далека”!

До чого тут комдив М. Щорс і його роль в сучасній українській історії? Ще раз подивується мій плутаний логіці вибагливий читач. (До речі, зумисне возвеличеного більшовицького ідола, якого у серпні дев’янадцятього року за розпорядженням Троцького підступно убив з револьвера поблизу Коростеня уповноважений реввійськради П. Танхіль-Танхилевич). А до того, що лишень на початку грудня цього року столічні київські декомунізатори (які майже десять років після вторгнення все ще перебували під гіпнозом сталінських плиток і, на жаль, творчих побрехенок відомих українських митців), дочекавшись рішення Уряду, зважились підняти руку не то на образ Щорса, не то на безцінну цінність монументальної скульптури, не то на українську культурну спадщину, висмоктану, як завжди, Симоненківською п’ятою колоною з кривавого більшовицького пальця...

І все-таки торжество історичної справедливості нарешті мало місце вранці 9 грудня на бульварі Тараса Шевченка: у сутінках, без зайвого піару, без істеричного галасу комуністів, в столиці України раз і назавжди було демонтовано один з останніх ідеологічних символів радянсько-більшовицької епохи!

Справедливість уповноважена заявити...

Незадовго до цієї давно очікуваної події, 24 і 26 жовтня, уже не з дикого мокшанського, а з європейського “далека”, майже одно-

Щоб воля душу стерегла...

Гортаю листки календаря прийдешнього 2024 року, поринаю в минулі криваво-буденні й переможно-святкові історичні дати та й питаю себе: “Чим таким особливим вабить усіх на планеті Земля наша Україна? Чим таким райським вона зачаровує, що постійно і звідусіль зирять на неї завидуючі очі недругів! І не лише зирять...”

часно, прилетіли очікувано не очікувано в Україну дві надзвичайно важливі культурологічні звістки. Одна, більш ніж добра, з Амстердама, інша з Мадрида, але з гріким присмаком національної ганьби... Так, після виголошення остаточної ухвали, аплодисменти в залі вищого апеляційного суду Амстердама від представників української Феміди було чути аж у Києві. Далі з’явилися пафосні коментарі очільників Мінкульту, Мінюста, схвальні оцінки митців і археологів, піднесені відгуки громадськості щодо яскравої перемоги українських правників над російськими невігласами. І нарешті – завершальний апофеоз усієї юридично мистецької битви за скіфське золота Криму, офіційна презентація наприкінці листопада окремих артефактів колекції кримського золота в Скарбниці НМІУ.

Натомість, з приводу мадридського казусу, громадськість не почула жодного виразного пояснення чи бодай лаконічного коментаря з боку очільників “Родовід-музею”, того ж Мінкульту, правників та музейних фахівців щодо шокуючого повідомлення іспанської поліції про арешт контрабандистів у Мадриді (серед яких опинився і горе-священнослужитель УПЦ МП) під час спроби продати з аукціону одинадцять безцінно-цінних артефактів. Також скіфської доби (III–IV ст. до н. е.), тільки вже значно коштовніших за кримське золото. А саме, – оцінених іспанцями сумою у понад \$60 млн. (Хоча, ще раніше “Дойче Банком, ДБУ” та київськими ювелірами вся колекція золота, а це 21 предмет, оцінювалася неімовірно номіналом у \$2,7 і \$18 мільярдів відповідно).

І якби не розголює цієї історії в зарубіжних і наших медіа, важко передбачити, повідати б українській громадськості доморошені стражі культурної спадщини нюанси цієї історії: як таке могло статися, що з 2016 року така унікальна колекція недержавної частини музейного фонду України зникла: перебуваючи невідомо де, у кого, і яким дивом вона безперешкодно перейшла у власність московської церкви? На щастя, завдячуючи іспанській Феміді і цей фінал неординарної злочинної обробки виявився позитивним для української культурної спадщини. Хоча, все це існує реальна підозра, що прокладне замовчування історії було не випадковим, що титанічна битва за невідомо чие золото скіфів, за найціннішу багатівкову культурну спадщину українського народу, ще попереду!

...Здавалося б, різні за змістом події, однак із закономірною справедливою розв’язкою для України, дають нам підстави вірити в існування таких праведних категорій, як вселенське торжество істини і вищий Божий суд. У те,

що визначні національні твори мистецтва не підвладні силам зла, оскільки “насажені магією космічних явищ, священним змістом, оскільки являють собою закодовані символічні значення, а відтак – належать до світу сакрального...” Саме так промовисто характеризував непорушну велич планетарної духовності визначних творів мистецтва далекогоглядний видатний нідерландський дослідник культури, історик і філософ Йохан Гейзінга.

Тож врятовані на Заході скіфські раритети України, як і тисячі понівечених об’єктів культурної інфраструктури, котрі постраждали через віроломну нинішню агресію московії, неодмінно будуть повернуті і відновлені після закономірної перемоги ЗСУ над варварами. Щоб знову виконувати своє призначення: служити народу України, примножувати і збагачувати його духовні надбання. Віддатися сповна цій високій ідеї, самовіддано перейматися благодійною суспільною місією покликани глибоко патріотичні, духовно зрілі особистості, на які Україна була завжди багата. І не лише в новітню добу утвердження державної Незалежності, а й за життя тих палких захисників історичної спадщини, котрі з вели-

ровільно передає для української науки збірню і маєтності з бібліотекою. Здавалося б, долю визначної мистецької спадщини вирішено!

Однак минає менше ніж пів року, настає лютий 19-го, і в Києві, з-під Броварів, вдираються озвірілі загони Миколи Щорса. Саме ті, які припхалися в Україну “здалека”, аж з приволзьких просторів росії. Столиця УНР і без тарашанців з богунівцями вже була до цурки пограбованою і спустошеною. Тому палкому лєнінському більшовику і коменданту Києва Щорсу нічого не залишалося більше, як оголосити в місті мир хатам і війну палацам! Себто своїм грізним розпорядженням зажадати анексію палаців, маєтностей, будинків місцевої інтелігенції та заможних містян. А для досягнення швидкого і безумовного успіху своєї авантюри, нарешті скинутий із незаслуженого київського постаменту очманілий партійний ідол, вирішує ще й випустити з тюрм душогубів та мародерів, арештованих за різні злочини до нього урядом Директорії.

Тож наміри Варвари Ханенко виявилися своєчасними і далекоглядними, (до слова сказати, меценатка відмовилася від приваб-

ливої пропозиції генерала Ейхгорна, командувача німецьким гарнізоном, вивезти колекцію в Німеччину, аби відкрити там власний музей), оскільки вся родина нерухомість Ханенків вже не була її власністю, а експропріювати майно, яке належало УАН, поплічники комдива не зважились. Чогось їм забракло, а, можливо, розуміння лєнінської директиви щодо “вилучення цінностей з найбагатших лавр, монастирів, церков і музеїв, без вагань, з безжалісною рішучістю, у найкоротшій термін, не зупиняючись ні перед чим.” Тоді, у лютому дев’янадцятього, Щорс не довго воював з київськими палацами, однак, уже наприкінці 20-х років, коли завершила свою страдницьку земну місію та відійшла у засвіти засновниця і берегиня мистецької збірні пані Варвара Ханенко, злочинний заповіт свого

вождя словна взялися виконувати цивільні мародери з когорти наркомосвіти А. Луначарського, якому також захотілося висловитися по-блуднірськи і в лєнінському дусі про те, що “необхідності в існуванні українських музейних закладів немає!” Ось і завертілась довкола музею, схожа на детективну історію, чиновницька антиукраїнська круговерть...

Грабуй чуже – спасай рассею!

“Четвертого квітня 1928 року, народному комісару освіти тов. Скрипнику, інспектор охорони пам’ятників культури т. Ерст. Повідомляю усно (з міркувань надзвичайної секретності), що стовітив музей про те, що з його фондів вилучаються речі для експорту, а саме: gobelen “Поклоніння волхвів”, роботи французьких май-

Українські історичні коштовності Кремля

стрів 1512 року, картина “Адам і Єва”, видатного німецького художника Лукаса Кранаха, та чотирнадцять інших полотен голландських, німецьких і французьких живописців...”

Крім цих предметів, комісія Наркомпросу признала належною до експорту ще й музейну колекцію великокняжих золотих речей вартістю сто тисяч золотих карбованців, яка і тоді, і нині є суто українським національним скарбом... Для керівників, співробітників музею зазіхання Держторгу на експонат було справжнім шоком. Аби запобігти цьому, дирекція приймає негайне рішення відправити телеграму в Харків:

“Народному комісару освіти... Враховуючи виняткову наукову і художню цінність, музей просить залишити гобелен... Прошу телеграфно повідомити наслідки прохання. Заступник директора музею Гіларов”.

Дослідники мистецтва, науковці та історики чудово знають героїчну постать вченого і захисника культурної спадщини України Сергія Олексійовича Гіларова. Педагога і мистецтвознавця, який поклав все своє життя,

свій дослідницький та науковий талант на терези відваги і страху. Який, не вагаючись, мало не самотужки заходився всіма можливими способами відстоювати найцінніші експонати музею Богдана і Віри Ханенків. Тому на Акт Держторгу, про перелік намічених для експорту речей, музей в його особі висловлює категоричний протест:

“Матеріальна цінність гобелена, колекції великокняжих золотих предметів і картини “Адам і Єва” є неймовірно високою... Факт появи подібних речей на аукціонах неодмінно приверне увагу європейських музеїв, через що у них складеться враження, що наш музей розпродає найбільш цінні свої скарби. Це, вочевидь, не в інтересах культурного престижу радянської влади закордоном. Заступник директора Музею мистецтв, Гіларов”...

“В головвиконком Київщини... Музей мистецтв УАН, колишній музей Ханенко, є гордістю і окрасою Києва. Міське самоврядування, здається, не може байдуже поставитись до загрози його пограбування, хоча б і способом державного експорту... Музей сподівається, що ви підтримаєте клопоти музею і опротестуєте видачу гобелена...”

“В президію Всеукраїнської академії наук... Музей відвідала комісія Наркомпроса у складі Дубровського і двох експертів Держторгу — громадян Глеваського і Глазунова та визначила для експорту ряд картин і предметів... Оскільки вилучення музейних цінностей здійснюється за директивою Наркомпроса..., музей, як державна організація, позбавлений можливості будь-якого офіційного протесту, але ВАН, маючи великий громадянський і моральний авторитет, зобов'язана виступити на захист свого музею і підняти свій голос проти вивозу художніх та історичних цінностей, на які і без цього так бідна Україна. Гіларов”.

Кому війна, а кому?..

Переказуючи лише частину з кількох десятків протестів і заперечень тогочасного керівництва

“Адам і Єва” з привітом від Держторгу Росії

музею, написаних і завізованих Сергієм Гіларовим, я переймався передовсім наміром протиставити архівні витяги з переписки — атмосфері всездовленості і байдужості, яка панувала в “приватному” приватному київському “Родовід-музеї”, після зникнення колекції скіфського золота (причому, уже під час російської агресії на сході України), неабияку відвагу з боку тогочасного колективу музею мистецтв Української академії наук. Звісно ж, його чемні і беззахисні працівники розуміли, що на них чекає у період терору і розрухи за подібну зухвалість.

Однак до останньої можливості вони настійно продовжували служити своєму призначенню, а також значно пограбованій упродовж століть, але все ще безцінній культурній спадщині України. Що й сталося: витримати тиск і домогтися справедливості у борні з репресивною системою і Сергію Гіларову, і частині працівників тоді не вдалося. Останній, чи не найцінніший предмет з вдовіщної колекції Богдана і Варвари Ханенків, вилучений комісією разом з міліцією для Держторгу, з подальшою передачею його пітерській конторі “Антикваріат”, був все той же унікальний французький гобелен “Поклоніння волхвів”. А що ж обіцяв музею Держторг навзаєм? Одні лиш запевнення: компенсувати вартість реквізованого експоната після їх реалізації на аукціонах. Втім, як і вартість інших експонатів...

Згодом музейники таки прочитали в одному англійському журналі інформацію про те, що цей музейний раритет, вартістю сто п'ятдесят тисяч золотих рублів, був кваліфікований як один із найкращих готичних гобеленів країни. Тоді ж, на останнє звернення в Наркомпрос, щодо обіцяної компенсації, відповіді музей так і не отримав... Ні, таки надійшла, однак в тридцять третьому році, коли уже не заступника директора музею, а його охоронця Сергія Гіларова, який

читав блискучі лекції в Інститутах архітектури і кінематографії, арештовують за контрреволюційну діяльність. Вдруге, у 1945-му, його знову арештовують і кидають до в'язниці, тільки вже за посібництво гітлерівцям. (Публікацію у газеті “Новое украинское слово” матеріалів про київських архітекторів німецького походження, а також за осуд руйнації більшовиками київських соборів). Там невтомний дослідник мистецтва, поборник безцінних артефактів музею Ханенків, загалом національної культурної спадщини України, і помирає від знущань...

“Бунт” курганів

Щоб служити вірою і правдою високому мистецтву, замало мати глибокі знання, досвід і, навіть, життєве покликання. Аби відстоювати свої принципи, слід гартувати волю. Множити і спрямовувати талант, душевні пориви у праведне, добротне річчє. Щоб “воля душі стергла”, влучно і крилато зазначив в одному із віршів художник і поет, філософ і провідець Тарас Шевченко, оскільки на власній долі пересвідчився, якою життєдайною енергетикою, якими світлими намірами сповнюється митець, якщо має силу волі і Боже благословення на добродійність. І не потрібно йому обов'язково бути відповідальним за культуру можновладцем, титулованим вченим чи улюбленим долі. Лишень відчувати душевну спонукую чинити так, як підказує совість...

Коли у 1954 році, після успішних розкопок археологом Олексієм Териножкіним мелітопольського кургану було вирішено передати знайдені там скіфські скарби до київських музеїв, дирекція Ермітажу з цього приводу вдається до протестів, посилюючи на написану і ніде в світі не прийнятну історичну “традицію”, негайно переправити колекцію золота в Ленінград. На що у відповідь, принциповий український науковець і археолог Іван Гаврилович Шовкопляс аргументовано заперече цій вимозі і відповідає директору Ермітажу М. Артамонову, що уся без винятку знайдена колекція буде залишена в українських музеях. Хоча, історик чудово розумів, яких наслідків може зазнати, кидаючи зухвалий виклик усталеній комуністичній системі. (Більш ніж напевне, був він добре обізнаним з подібним конфліктом мистецтвознавця Сергія Гіларова та російського Держторгу. А ще, можливо, додав йому відваги тогочасний політичний процес передачі кримського півострова зі складу РРФСР — до складу УРСР).

Цими ж незаперечними аргументами, стати на захист української культурної спадщини, переконав Іван Шовкопляс і тодішнього президента Української академії наук Олександра Палладіна. У підсумку, претензії Ермітажу було знято, а скіфська золота стало першою безцінною національною колекцією, яку не поцупила завдяки погрозам московія. Та, на жаль, у квітні минулого року, на другому місяці повномасштабної агресії росії, заховані у підвалі працівниками краєзнавчого музею артефакти, мокшанські окупанти і мародери викрали та вивезли з України...

Сув'язь благодійних і вольових рішень української еліти ХХ століття, у душах якої постійно нуртувала схильність до української старовини, не обмежується цим промовистим фактом і знаходить продовження уже в червні 1971 року. Група дослідників Київського інституту археології, на чолі з маловідомим, але опальним на той час археологом Борисом Мозолевським, розкопує у Товстій могилі поблизу Орджонікідзе (нині місто Покров) унікальну золоту пектораль знатної скіфської правительки. Несподівано і не очікувано для всіх, на глибині восьми метрів, з уже пограбованого неодноразово скіфського кургану. На роздуми і узгодження подальших дій в археологів і міських начальників Орджонікідзе не залишалося часу. Тому, здійснивши попереднє очищення знахідки та задовольнившись в інтерв'ю інтерес редакції газети “Індустріальне Запорозжє” до події, Мозолевський дбайливо упакує знахідку та у супроводі міліції від'їжджає на Київ.

На той час про історичну сенсацію вже поспішили райкомівці доповісти і генсеку Леоніду Брежнєву і, звісно ж, українському партійному керманічу Петру Шелесту... Доля пекторалі висіла на тонкій компартійній павутинці упродовж кількох днів. А вже коли окрилений словом археолог завершив свою розповідь у кабінеті першого секретаря П. Шелеста, коли учасники зустрічі — Борис Патон, президент АН УРСР і Федір Шевченко, директор інституту археології, висловилися, український партійгеносе заявив їм, що унікальна історична знахідка залишатиметься на території тієї країни, де її розкопали українські “козаки”...

Леоніду Брежнєву і його лєнінському політбюро ЦК залишалося лише визнати це останнього краплею у зухвалій довготривалій поведінці націонал-комуніста Петра Шелеста (який і до цього достатньо вже прогнівив московію за відродження Хортиці, за друкування антирадянської

книжки Івана Дзюби та за неприховану популяризацію історії України і козаччини). Та й одноголосно змістити некерованого київського бунтаря з республіканського олімпу, аби перевести в Москву і тримати його там до смерті забути пенсійним бранцем...

Післямова

Вважати, що російська влада, її ідеологи, поводити культури і вікові народні уподобання змінилися, що вони схаменулися і переосмислили свою цинічну загарбницьку сутність, небезпечно і помилково. Як пересмикували та обстрілювали історичну правду вони за часів Петра Могили і Тараса Шевченка, так і нині продовжують нахабно використовувати брутальну фальсифікацію минувшини проти всіх і вся, окрім власної, наскрізь сфальшованої історії... Представник росії, переможеної сторони у суді Амстердама, жовтень 2023 р.:

“Існує усталена в музейному світі практика, за якою перевага у суперечках надається правам конкретних музеїв... Тому цінності кримських музеїв мають зберігатися саме там, де їх викопали!”...

Серпень 1955 року. “О. В. Палладіну. ...Високохудожня робота, мабуть, грецького майстра, золота пластина — “Обшивка горита”, повинна бути в “золотій кладовій” Ермітажу. Українські науковці порушують традицію, що доведє існує... Головним таким порушником став вчений Іван Шовкопляс. Директор М. І. Артамонов.” Така їхня історична логіка, такі мистецькі наративи, такі великоруські вимоги!

Знати їх достеменно та гідно спростовувати правдивими доказами і викривальними заявами — завдання не для одної судової суперечки чи принагідного осуду фактів мародерства збоку москвитів на міжнародному рівні, а повсякчас і для усієї правової системи нашої держави. І відлік фіксації гуманітарних злочинів кремля проти історичної культурної спадщини України, слід починати не з 2014 року, а з січня 1917-го, коли спершу варварські банди Муравйова, а потім і червонозоряна гопота Щорса, запустили загребучі криваві руки в ореол наших мистецьких надбань. Навіть у період тривалої більшовицької окупації, наша суверенна Українська радянська соціалістична Республіка не давала згоди на пограбування своїх храмів, палаців, церков і музеїв. І нехай після заслуженої Перемоги, це стане лише першим юридичним приводом для оскарження усіх злочинів мордору по відношенню до Русі-України!..

Здавалося б, скніє кількасот років на болотах, брязкотить зброєю і хизується своїм природним “величием” галаслива країна з неймовірно багатою територією, ну, і нехай собі скніє! Та забери в неї не належну їй магічну силу Граалі, себто духовної субстанції, її серпасто-молоткасті фантики і двоголові золоті корони з діамантами, то й не збагнеш відразу, якого вона походження. Якого поля ягода, якого роду-племени, яким богам кланяється і яку сповідує віру?.. Ні волі немає, ні духовності, ні власної історії. Одні лише “скрепи”, смута і грабіжницька сутність!..

Неосяжні хорони Ермітажу

Як Дмитро Донцов порівняв себе з Дон Кіхотом, назвавши своїх ворогів Санчо Пансами

У червні 1923 року в результаті спланованої операції Державним політичним управлінням (ДПУ) УСРР генерал-хорунжого армії УНР Юрія Тютюнника, котрий на той час перебував в еміграції, вдалось заманити на радянську територію, де він був заарештований. Чекістам підфартило через своїх агентів переконати його в тому, що на Наддніпрянщині діє підпільна повстанська організація – Вища військова рада, яку він мав очолити.

Опинившись у руках ДПУ, Юрія Тютюнника почали використовувати в оперативній грі, метою якої було скомпрометувати петлюрівців в емігрантських колах, публікуючи “викривальні” статті на сторінках львівського часопису “Заграда”, редактованого войовничим ідеологом українського націоналізму Дмитром Донцовим. Наступним кроком мало стати нелегальне переправлення Донцова через радянсько-польський кордон, як це вдалось зробити з Тютюнником, щоб також заарештувати.

Це лише один із багатьох епізодів захопливої розповіді про ті буремні події, ґрунтовно висвітлені на сторінках видання “Націоналіст у добі фашизму. Львівський період Дмитра Донцова 1922–1939 роки” доктора історичних наук Олександра ЗАЙЦЕВА.

– Пане Олександр, чи не вважаєте ви, що сьогодні твори Дмитра Донцова й викладені в них ідеї переживають своєрідний ренесанс у контексті російсько-української війни?

– Певною мірою так. Донцовський ренесанс почався ще в 1990-х, коли читачі в незалежній Україні вперше отримали змогу познайомитися з його творами. Вже тоді у Донцова з’явилося чимало прихильників, а російська агресія, що почалася в 2014 році, додатково переконала в актуальності його заповітів, головний із яких – повна політична й культурна сепарація від Росії та боротьба проти неї спільно із Заходом. Тепер ця ідея ще актуальніша. Втім, не варто перебільшувати – популярність Донцова сьогодні не йде в жодне порівняння з тією, яку він мав серед молоді в Галичині 1920–30-х років.

– З вашої праці “Націоналіст у добі фашизму. Львівський період Дмитра Донцова 1922–1939 роки”, яка нинішнього року номінована на Національну премію України імені Тараса Шевченка, можна зробити висновок, що Донцов радше був публіцистом, а не ідеологом. Можливо, одне виглядало органічним доповненням іншого...

– Кожен ідеолог мусить бути публіцистом, якщо хоче, щоб його ідеї дійшли до мас. Донцов був і талановитим публіцистом, й ідеологом, причому найважливішим ідеологом радикальної течії українського націоналізму. Одне другому не заважало, навіть навпаки – яскравий публіцистичний стиль його творів сприяв популярності його ідей. Завдяки своєму публіцистичному талантові (хоча не тільки завдяки йому) він виграв конкуренцію за вплив на молоді із В’ячеславом Липинським, бо як публіцист Липинський поступався Донцову.

– Опоненти часто пригадували Донцову його російське коріння, захоплення ним на початку політичної кар’єри марксизмом, приналежність до соціал-демократичної робітничої партії, войовничий атеїзм і несприйняття українського націоналізму. Які основні фактори вплинули на нього, аби він докорінно змінив свою політичну орієнта-

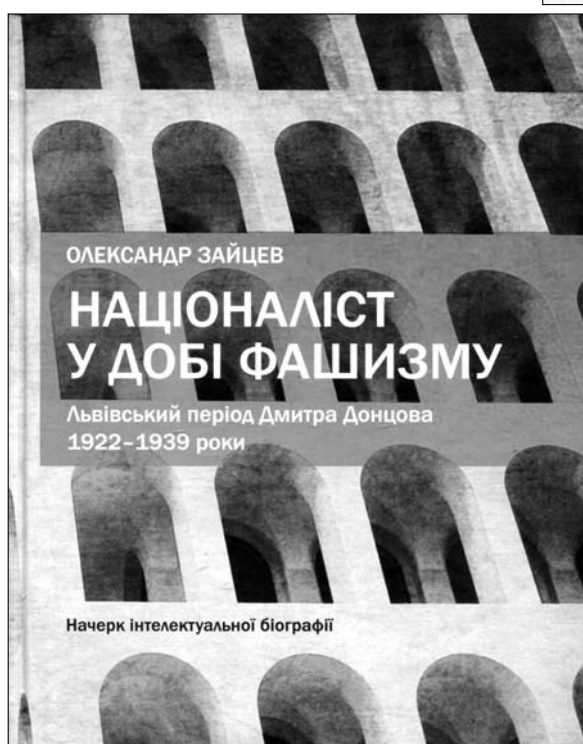
цію і замість ортодоксального марксиста став непримиренним націоналістом?

– Для мене це поки що відкрите запитання. Саме зараз я досліджую молоді роки Донцова і намагаюся зрозуміти причини його карколомної світоглядної трансформації. Сам Донцов на схилі віку писав, що ніколи не був переконаним марксистом, але чи це справді так? Принаймні його статті і брошури, написані до Першої світової війни, цього ніяк не підтверджують. Виглядає так, що саме війна була переломним періодом у його ідейній еволюції. Війна остаточно переконала недавнього марксиста, що правлять світом не класова солідарність і революційна боротьба за соціалізм, а національний егоїзм і боротьба націй між собою.

Значно довше Донцов розлучався з атеїзмом. У міжвоєнний період він називав себе “атеїстом-клерикалом”. Це парадоксальне, але влучне окреслення, бо хоч у Бога Донцов не вірив, але наголошував на значенні Церкви для нації і схожості релі-

Дмитро Донцов між 1919 і 1921 роками

Книга “Націоналіст у добі фашизму. Львівський період Дмитра Донцова 1922–1939 роки” Олександра Зайцева

гійного світогляду з націоналістичним. Тільки під час Другої світової він остаточно навернувся до християнської віри. Наскільки щиро – це теж відкрите запитання, на яке я шукатиму відповідь у подальших дослідженнях.

– У книжці згадується цікавий епізод, коли Донцов, повернувшись до Львова в 1917 році, пише серію політичних портретів. Один із них він присвятив Леніну, каменю на камені не лишивши від його ідеологічних концепцій. Взагалі яке у Донцова було ставлення до Володимира Ульянова як організатора державного перевороту? Він ним захоплювався чи зневажав?

– Ще більше Донцов не лишив каменя на камені від ленінізму у статті “В. Ленін”, написаній у 1924 році, одразу після смерті вождя більшовиків. У ній ми бачимо дивне поєднання зневаги й захоплення. Донцов зневажав Леніна як ватажка збунтованої черні, який прийшов до влади, експлуатуючи найнижчі інстинкти юрби. Він вважав, що саме прихід Леніна геніально передбачив Достоевський у “Бісах”. Але водночас Донцов захоплювався політичним генієм Леніна, який зумів підпорядкувати бунт мас ці-

Шарж Едварда Козака з львівського часопису “Обрії” (1936 р.)

лям своєї партії і надав більшовизму релігійний пафос, без якого ще не перемагав жоден суспільний рух.

У жодному разі він не ставив у провину Леніну організацію державного перевороту, бо якраз люди, здатні захопити й утримати владу, – байдуже, яким способом – викликали у Донцова найбільшу повагу. Недаремно його кумирами були Кромвель, Наполеон, Муссоліні, а згодом Гітлер. У чому він справді звинувачував Леніна – так це в російському імперіалізмі, який лідер більшовиків успадкував від царизму, й у прагненні підкорити Україну Росії. Але навіть це не зовсім звинувачення, адже Донцов вважав імперіалізм нормальним явищем для сильних націй і хотів, щоб українці самі перейнялися духом імперіалізму.

Згодом у статті “Партія чи Орден” він поставив Леніна в один ряд із Муссоліні та Гітлером як творців нового, орденського типу політичної організації і закликав українських націоналістів наслідувати цей приклад.

– Свою книжку “Націоналіст у добі фашизму. Львівський період Дмитра Донцова 1922–1939 роки” ви ще називаєте начерком інтелектуальної біографії. Чи не здається вам, що саме індивідуальні риси характеру Донцова часто знецінювали його інтелект, підірвали авторитет і нівелювали зроблене ним?

– Характер у Донцова був нестерпний, і мало з ким зі своїх співробітників і соратників він урешті-решт не посварився. Він був нездатний працювати в команді, якщо сам не був у ній диктатором. Своєю нетерпимістю він буквально виштовхував зі свого журналу “Вістник” авторів, які з ним не погоджувалися. Але це була не тільки риса характеру, а й принцип: подібно до вже згаданого Леніна з його “твердими іскривцями”, Донцов волів оточувати себе “твердими вістниківцями”, а не широким колом симпатиків з різними поглядами. Це,

однак, не підірвало його авторитету серед націоналістичної молоді, яка знала його з книжок, статей і публічних лекцій, але не мала нагоди спілкуватися з ним особисто.

Багато зі зробленого ним було знівельовано під час Другої світової війни і після неї, але не через індивідуальні риси його характеру, а через те, що його головні ідеї не витримали зіткнення з реальністю. Тому навіть багато його послідовників під час і після війни відійшли від донцовізму.

– У чому ви бачите основну причину виникнення конфлікту між Донцовим і Липинським? Це мало вигляд звичайної конкуренції двох духовних наставників української молоді (вислів Донцова: не можна “робити наших дітей ягнятками, коли сусід виховує своїх на вовків”) чи існували глибинні ідеологічні розходження між ними, що провокувало несприйняття один одного?

– Донцов і Липинський були конкурентами, але водночас їхній конфлікт був ідейним і навіть світоглядним. Липинський побачив у “донцовщині” величезну небезпеку для української справи, шлях до охлократії найгіршого гатунку. Своєю чергою Донцов уважав неомонархізм Липинського відірваною від життя і шкідливою утопією та різновидом “провансальства”. Це був конфлікт двох авторитарних ідеологій, у якому гору взяла авторитарніша ідеологія Донцова.

– З легкої руки Донцова в політичній термінології українства поширився термін “провансальство”. Чи вважав він Грушевського і Винниченка типовими провансальцями у світлі їх діянь у період 1917–1921 років, а також тими, хто припустився фундаментальних помилок в українській політиці – федералізму, пацифізму й інтернаціонального соціалізму?

– Донцов вважав провансальцями не лише Грушевського та Винниченка, а й мало не всіх лідерів та ідеологів українського національного руху: кирило-мефодіївців, Драгоманова, народників, соціал-демократів, есерів, радикалів, націонал-комуністів, а також консерваторів – від Пантелеймона Куліша до В’ячеслава Липинського. До Винниченка і

Грушевського він мав особливі претензії, бо вони для нього уособлювали інтелігенцію, що змарнувала революційну енергію українського селянства, адже перебувала в полоні космополітичних ідей, несумісних зі здоровим національним егоїзмом.

Під “провансальством” Донцов розумів комплекс “народу-провінції”, брак волі до влади, неспроможність позбутися духовної залежності від чужих націй (у нашому випадку — від Росії). Треба визнати, що провансальство в такому розумінні ще донедавна залишалося національною проблемою українців, і саме на нього розраховував Путін, коли запевняв, що росіяни та українці — один народ. Тому критика провансальства Донцовим не позбавлена актуальності. Але автор “Націоналізму” йшов значно далі, оголошуючи суттю провансальства гуманність і толерантність, ідеї солідарності і взаємної любові. Усе це він закликав викинути на смітник в ім’я національного егоїзму.

— Чи можна пояснити неучасть Донцова у практичній діяльності ОУН, фактично відмову стати на чолі політичної організації, його співпрацю з польськими органами безпеки? До слова, у книжці ви наводите такі слова Донцова, написані ним в одному з листів: “Мені доля, мабуть, судила лишитися тим дзвоном, що до церкви скликає, та що сам в ній не буває”.

— Донцов не співпрацював з польськими органами безпеки, але під загрозою видворення з Польщі в 1924 р. змушений був узяти на себе певні зобов’язання. Їхній точний зміст невідомий, але архівні документи дозволяють припускати, що він, крім ведення антирадянської пропаганди, зобов’язувався бути лояльним до польської держави і не мати жодних зв’язків з “антидержавними елементами”. Тому він не лише відмовлявся співпрацювати з ОУН, а й рішуче відмежовувався від будь-яких припущень про ідейну близькість між собою й ОУН, хоч така близькість була очевидною для багатьох.

Утім, була й інша причина. Як я вже казав, Донцов був нездатний працювати в команді, якщо сам нею не керував. Стати керівником ОУН він не міг, а підпорядковуватися іншим не хотів. Тому й волів залишатися “дзвоном, який у церкві не буває”.

— Читаючи вашу біографічну розвідку, відкриваєш для себе, що Донцов менше всього переймався тим, якими методами було досяг-

нуто мети тими ж Беніто Муссоліні й Адольфом Гітлером. Так само і Йосипом Сталіним, який не спинявся перед масовим винищенням людей заради ідеологічної утопії. Які ще недоліки, крім мети, що виправдовує засоби її досягнення, ви вбачаєте в ідеології, розробленій Донцовим?

— Донцов повністю схвалював методи, якими досягали своїх цілей Муссоліні й Гітлер, але зовсім інакше ставився до Сталіна. Методи фашистських диктаторів були для Донцова втіленням “творчого насильства ініціативної меншості”, яке він вважав рушійною силою історії. Крім того, Муссоліні й Гітлер були для нього представниками шанованого ним Окциденту, тобто Заходу, тоді як Сталіна він вважав східним деспотом, від якого не можна очікувати нічого доброго ні для України, ні для Європи.

Які недоліки я вбачаю в ідеології Донцова? Як історик я намагався дослідити ідеологію Донцова в контексті його доби, а не знайти в ній переваги чи недоліки. Тому ви не знайдете в моїй книжці прямого осуду чи схвалення, може, за винятком кількох останніх речень. Але як людина, яка має певні переконання, я не сприймаю таких рис його ідеології зразка 1930–40-х років, як ворожість до демократії, ксенофобія, антисемітизм, ідея “кастократії”, симпатії до фашизму й гітлеризму.

— Наскільки вбивство Самуїлом Шварцбардом головного отамана військ УНР Симона Петлюри вплинуло на Дмитра Донцова у ставленні до євреїв, у ментальності яких він вбачав багато спільного з ментальністю росіян?

— Це був переломний момент. До 1926 року Донцов утримувався від відвертого антисемітизму, але після вбивства Петлюри, особливо після виправдання вбивці він зарахував усіх євреїв до ворогів українства. Чому всіх? Тому що з погляду інтегрального націоналізму кожна нація є організмом, а окрема особа — його клітиною. Тому в очах Донцова всі євреї — і радянські, й нерадянські — відповідали за Шварцбарда, як і за Троцького і євреїв-енкаведистів. Цьому переконанню сприяла і солідарна кампанія єврейської преси на захист Шварцбарда, яка супроводжувалася звинуваченнями українців у погромництві.

— Чи простежується, на вашу думку, у книжці “Націоналізм” Дмитра Донцова вплив ідей, викладених його сучасниками, зокрема, Беніто Муссоліні (“Моє жит-

Дмитро Донцов і Олена Теліга (1930-ті роки, Варшава)

тя”), Адольфа Гітлера (“Моя боротьба”), Альфреда Розенберга (“Міф двадцятого століття”), а ще раніше — Фрідріха Ніцше (“Так казав Заратустра”), “Антихрист”), Освальда Шпенглера (“Сутінки Європи”)?

— Із перелічених вами мислителів і політиків найбільше вплинув на “Націоналізм” Донцова Ніцше, меншою мірою Шпенглер. Муссоліні впливав не так своїми ідеями, як прикладом харизматичного лідерства. Що стосується Гітлера і Розенберга, то на час публікації свого “Націоналізму”, тобто в 1926 році, Донцов ще не був знайомий з їхніми ідеями — з тієї простої причини, що перша частина “Моєї боротьби” з’явилася друком лише на кілька місяців раніше, і її тоді мало хто помітив, а “Міф двадцятого століття” надруковано 1930 року. Я припускаю, що Донцов прочитав “Mein Kampf” у 1932 році, і, судячи з низки його статей, книга Гітлера справила на нього сильне враження. У 1936 році він навіть видав під псевдонімом Д. Варнак брошуру “Таємниця організації”, в якій зreferував деякі розділи “Моєї боротьби”. Розенберга він теж схвально цитував, але в цьому випадку помітного впливу не було.

— Яку роль у житті Дмитра

Донцова відіграла Олена Теліга? Чи справді між ними були особливі стосунки, підтвержені на сторінках вашої книги окремими фрагментами з їхньої епістолярної спадщини?

— Я поділяю думку Мирослава Шкандрія, що Донцов і Теліга були коханцями. Донцов був настільки закоханий, що навіть писав Олені Телізі вірші, шоправда, на мій погляд, це не були поетичні шедеври. Їхні стосунки — це дуже цікава історія, але мене вони цікавили передусім у контексті інтелектуальної біографії Донцова та його ідейного впливу на поетеса.

— Яку думку ви викладаєте в поняття “літературний фашизм”, введене в обіг британським політологом Роджером Грифіном, і яке має дотичність до ідеологічних праць Дмитра Донцова?

— Термін “літературний фашизм” справді використовував Роджер Грифін, а до нього — Томас Молнар. Найбільше це явище дослідив Дейвід Керол на прикладі французького літературного фашизму. Керол розуміє під літературним фашизмом взаємний обмін між фашизмом та літературою і в політичній, і в літературно-естетичній сферах. “Літературний фашизм” не прос-

то має дотичність до Донцова — на мій погляд, вістниківство під проводом Донцова було українською версією літературного фашизму.

Слід, однак, пам’ятати, що це був фашизм “пера й чорнила”, який існував винятково в текстовому просторі. Він не мав відповідника в українському політичному спектрі, тому залишався, у ґрунті речі, формою протофашизму, в якій національний імперіалізм химерно поєднувався з антиколоніальним дискурсом і пафосом національного визволення.

— У кінці книги ви стверджуєте, що висловлена Донцовим критика стосовно російського “месіанського” імперіалізму століття тому й досі не втратила своєї актуальності. Разом із тим його “чинний націоналізм” варто відкинути, бо інакше європейській інтеграції українцям не бачити. У зв’язку з цим чи вважаєте ви, що, попри ці “плюси” і “мінуси”, ідеологічна спадщина Дмитра Донцова має сприйматися безцінним надбанням і у XXI столітті?

— У самому кінці книжки я дозволив собі відійти від суто академічного аналізу і висловив особисте ставлення до деяких рис ідеології Донцова. Я справді вважаю, що, якщо ми йдемо в Європу, то з Донцовим нам не по дорозі. Та уявна Європа, до якої кликав ідеолог “чинного націоналізму”, була ультранационалістичною і фашистською. Європа, до якої прагнемо ми, є демократичною і, принаймні в теорії, збудована на засадах гуманізму і толерантності, з якими так нещадно боровся Донцов.

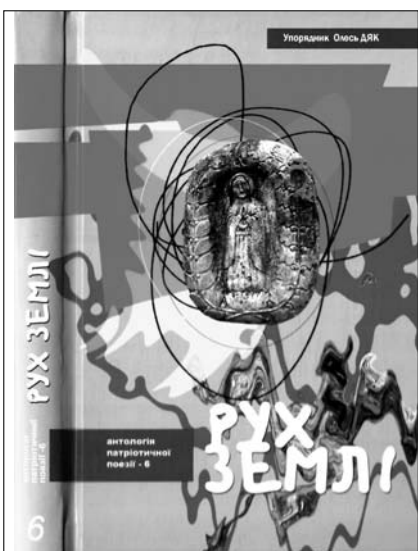
Разом із тим я вважаю Донцова, поряд із Драгомановим та Липинським, одним із трьох найвідатніших політичних мислителів України всіх часів. Це не означає, що його спадщина є “безцінним надбанням” — такою її можуть вважати хіба що інтегральні націоналісти, до яких я не належу. Але це наша спадщина, і її треба вивчати, хоча б для того, щоб розуміти, який тягар історії ми несемо на собі і в собі. І я справді вважаю, що деякі ідеї Донцова актуальні й сьогодні, а найбільше — його критика російського “месіанського” імперіалізму.

Донцов любив порівнювати себе з Дон Кіхотом, а своїх супротивників — із Санчо Пансою. Тому закінчу його власними словами: “Дон Кіхот не завжди має рацію, але це не значить, що її завжди має Санчо Панса”.

Спілкувався Тарас ГОЛОВКО

Місце сили

Подумалось, а чому б не розпочати з опису естетики та технологій цього видання; воно ж бо наче саме промовляє про це („Рух землі”, антологія патріотичної поезії—6, упорядник Олександр Дяк, Дрогобич, „Коло”, 2023. — 206 с.). Насамперед, обкладинка: формату А5, тверда, шляхетно зафальшована так, що легко гортанимеш сторінки. Добре: з думкою про читача. Малюєські кольори — відкриті, дещо несподівані, як ось ординарний синій чи салатний перехідний. Врівноважується близьким до гірчичного та бездоганно білим. Формалізується. Наративи: „Упорядник Олександр Дяк” та „Антологія патріотичної поезії—6”, закомпановані вигадливо, на синій стрічці. Усе

це добре догосовується та додається до змісту. Передне слово до книжки написав літературний аналітик Богдан Смоляк.

Кожна антологічна книжка

видається за результатами літературного конкурсу пам’яті поетеси-упівки Катерини Мандрич-Куйбіди. З присвоєнням лавреата цієї премії. Назву авторів антології: Оксана Лозова, Василь Головецький, Ганна Вівчар, Василь Савчук, Катерина Тихонова, Михайло Жайворон, Василь Куйбіда. Це шоста за ліком книга, що виходить поспіль у „Бібліотеці премії”, тобто і рідколегія, і упорядник, і чимало інших людей з року в рік дбають про престиж Премії, промоцію літконкурсу, поширення книги. Справа переросла у тверду традицію та нестиме свій запалений смолоскип і надалі.

Щодо змісту. Це добротна, по-справжньому патріотична поезія. Вдамся хоча б до поезії Василя Куйбіди, сина Катерини Мандрич-Куйбіди, відомого політика, державника, письменника, який прилучився до цього

творчо-видавничого простору. Його добірка розпочинається віршем „Матері”, що тихцем, без закликів, можна і слід прихилити й до України.

Серед тисячі вітрів,
серед бурі, серед грому
Все ж почую, все ж візнаю
найтихіший голос Вау.

Тут Куйбіда не вдається до якихось монументальних метафор, висічених у граніті чи вилитих у бронзі. Він пошепки звертається до сокровенного, що раз і на все життя; добре знаходить саме своє поетичне втілення. Згодом продовжує, вже в іншій поезії:

Ой тале, блякне і щеза...
Уже й не видко.
Лиш слово чисте, як сльоза,
І часу нитка.

Знову-таки свідомо фігурально звернувся до поетичної ініціативи авторів антології: Оксани Лозової, Василя Головецького,

Ганни Вівчар, Василя Савчука, Катерини Тихонової, Михайла Жайворона, Василя Куйбіди. Ваша поезія у цій книжці — не лише вибрана, але й дібрана. Це, безумовно, свідчить про небайдужість до теми, викутий професіоналізм. Отож, ваш патріотизм — не данина часові, а ознака справжності. Ви — лавреати-достойники!

Повернувся до того, з чого починав своє коротке есе: креативне формалізоване дизайнерське оформлення книжки. Воно має свої імена: Михайло Москаль, дизайнер обкладинки та Йосип Марухняк, фотохудожник. Майтеся добре, талановиті хлопці. Ви віднайшли своє місце сили. Як і всі, хто прилучився до „Руху землі”.

Нині „Рух землі” міг би передаватися з рук в руки. Однак наклад 400 прим. дещо обмежує цю позицію.

Віктор ПАЛИНСЬКИЙ

Галина ДАЦЮК,
журналістка

Щедрий вечір

Лід прозорий і гладенький, як шибка. Крізь льодяне скло проглядає химерне підводне царство. Коли зважитись і лягти на кригу та впертись носом у її поверхню, можна побачити дно, як пощастить – то й сонну, зледачилу за зиму рибу. Довго не влежиш, бо за мить обличчя пашисть, щипає і буряковіє. Губи й ніс синіють і витискують на рівненькій прозорості льоду щось схоже на дитячу маску... Маски я боюся несамовито: вона нагадує мені “діда”. “Дід” ввижається у бородах очерету, зметах снігу на ставку, де за кожною кучугурою можна очікувати несподіваної його появи. “Дід” зазвичай сам не ходить, збирається їх із десятків, і мандрує така ватага сільськими провулками та стежками цілий вечір до глибокої ночі.

Мандрують “діди” на Багатий (або Щедрий) вечір. Як переходять із сільського майдану на Загреблю, то простують через цей скутий морозом ставок. Тут їх і очікую. Лячно, серце гупає, а все ж кортить побачити оте щедр-вечірне чудовисько з конопляною, в пояс, бороною і татками ж конопляними вусами. Кортить заглянути у блискучі вічі під волохатими бровами і хоч трохи, вгамувавши страх, попеккувати з “діда”:

– Дідуню, а чом в тебе палиця крива?
– А щоб нечемних дітей заціпати!

“Діди” бувають сердиті і добрі. Коли поталанить і натрапиш на доброго, то кількома легенькими стусанцями й одбудешся. А сердиті... Такий як вхопить у міцні руки, то ти верещиш несамовито, благаєш відпустити, обіцяєш віддати останнього, шойно нащедрованого п’ятака... Сердитий “дід” так натре тебе снігом, що згодом цілий день обличчя пашитиме...

Скільки разів у дитинстві зустрічала на Щедрий вечір “дідів” – добре знала, що одягли ці химерні маски сільські парубки, а все одно виглядали вони страшно і таємниче. Готували такі маски задовго до Маланки і тримали їх у великому секреті, щоб ніхто не впізнав. І мій тато робив такі маски із сусідськими чоловіками. Виготовляли їх з цупкого картону, розмальовували, чіпляли довжелезні конопляні бороди, брови, на голову одягали ще й високі розцяцьковані шапки. Славою користувалися “найстрашніші”.

“Діди” не щедрували, лише голосно гукали на все село: гу-у-у, змінивши власні голоси на грубі або зовсім пискляві. Захо-

дили в хату, просили грошей, ковбаси і чогось “гарячого”, аби зігрітись. Все складало до загальної великої торбини. Часом бешкетували. Не дай Бог, залишити в цей вечір щось на подвір’ї без догляду – зникне: то у сніг зариють, то до сусіда віднесуть... Знімали хвіртки і ворота. Великих прикросців не чинили, але іноді мстилися господареві, який не впустив до хати...

...А тим часом з’являлися під вікнами перші щедрівнички:

*Ой, там у ліску,
На жовтім піску.
Ой, дай Боже,
На жовтім піску...*

Здається, тій щедрівці тисяча літ... І може, співалося раніше в ній “Дажь-боже”. Бо чому такі дивні слова про паву, ластівку, пир’ячко? Очевидно, приурочували цю щедрівку, як і весь вечір, дайбозькому святу Щедрого Бога.

За віруванням наших далеких пращурів у ніч напередодні Нового року Щедрий Бог сходить з неба на селянську ниву, в селянську хату, в господарство, до худібки. Тим-то багату кутю присвячували Богу-Сонцю.

Зрозуміло, що вся природа й обійстя – город, садок, худоба – набували в цей вечір великої магічної сили Щедрого Бога. Допомогали Богу господарі. Обв’язували

новими перевеслами фрукто-ві дерева, щоб добре родили. Святоку кутю виносили на пасіку і обсипали нею вулики, “щоб бджоли роїлися”.

А поки батьки дбали про добро на майбутній рік, дівчата ворожили. У різних місцевостях України гадали порізню. Найбільш популярні – гадання за тином або парканом. Дівчата стають коло тину і рахують палиці тричі по дев’ять: якою буде остання, таким буде майбутній чоловік. Після гадання вибрані палиці дівчата несли до ополонки й кидали у воду. Чию палицю на ранок вода забере, та й заміж вийде.

Виходили дівчата на вулицю і дивилися, яка тварина їм першою зустрінеється: якщо пес, то суджений буде лихим, якщо вівця – смирним.

Ви вже здогадалися, що вівці в таку пору не вештаються по вулицях, а от собаки стрічаються. Тим-то й чоловіки наші мають характер не з медом...

...Було це вчора, тобто добрих шість десятиків літ тому. Прозорий лід на скутій

щедр-вечірнім морозом Вилії. Безстрашне очікування “діда”. Таємниця з-під конопляних брів. Щедрівка:

*Ластівонька прилітає,
у віконечко заглядає.
Щедрий вечір!*

Багата кутя, з дідухом на покуті, без телевізії й “шипучого” застілля. Але стільки значимості в тих передноворічних походеньках, стільки сили й добра, що тримали ті обереги згодом цілий рік і злагоду, і любов, і цілу родину.

Згодом дідуха спалювали. Священний вогонь спопеляв усі злі сили, очищав душі. Щедрий Бог відлітав із землі до Сонця. Щоб повернутися знову. І повертатися доки, доки чекатимуть його люди. Прилітай, Щедрий Боже!

Р. С. Цими Різдвяними днями київськими вулицями і на станціях метро ходить справжній український вертеп – Чесний Вертеп, організований Катериною Чепурою, – 23 колядники й колядники. Учасники вертепу організують традиційне дійство вв’ятнадцять. Цього року вони не лише колядують, а й збирають пожертви для ЗСУ.

На світлинах: Чесний Вертеп у метро на Майдані Незалежності

СЛОВО Провіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Звернення до наших читачів, передплатників, просвітян

Друзі! Тижневик “Слово Провіти” – один із небагатьох нині існуючих островів незалежного українського слова в інформаційному морі – за певного “сприяння” нашої влади опинився на межі припинення свого існування. І тільки ми самі, хто любить, шанує і дорожить українським правдивим і об’єктивним словом можемо допомогти “Слову Провіти”. Будь-яка фінансова підтримка видання – це вагомий внесок в українську справу. Тож подаємо Вам наші банківські реквізити:

АТ КБ “ПРИВАТБАНК” (ЄДРПОУ банку 14360570, код банку 305299) відкрито рахунок: № UA26305299000026004036804116; отримувач: ГО “Всеукраїнське товариство “Провіта” ім. Тараса Шевченка; код ЄДРПОУ: 00031756.

Призначення платежу заповнюється платником так, щоб надати повну інформацію про платіж.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Провіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Ігор ЗОЦ

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова)

Павло МОВЧАН
Микола ТИМОШКИ
Георгій ФІЛІПЧУК
Микола ГОЛОМША
Юрій ГАНДЗЮК
Галина ДАЦЮК
Євген БУКЕТ

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Літературна редакторка
Галина ДАЦЮК

Коректорка
Олена ГЛУШКО

Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”,
04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.

Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Провіти” обов’язкове.

Індекс газети
“Слово Провіти” – 30617

Листування з читачами – тільки на сторінках газети. Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.